

SISMANOGGIO
MEGARIO

40

 SISMAGLIO
MECARO

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

«Πάντα εὐχρημόως καὶ κατὰ
τάξιν γινώσκω».
(Α. Κορινθ. ιδ', 40).

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

معارف نظارت جلیله سنک ۴۰۰ نومروی دی ۱۶ ربع الاول سنه ۱۳۱۶
تاریخی رخصتنامه سیه طبع اولمشد

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ
ΔΕΠΑΣΤΑ—ΣΦΥΡΑ—ΓΕΡΑΡΔΟΥ
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

1899

SIEMANOGLIO
MEGARO

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουσι τὸ ἰδιόχειρον μου-
γραμμά τοῦ κ. Γ. Ε. Σεργιαδου.

Γ. Ε. Σεργιαδου

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΟΥ ΚΑΙ ΣΑΒ-
ΒΙΝΟΥ ΚΥΡΙΑΝΟΥ ΠΥΛΗΣ, Ἀρ. 38.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ
ΤΗΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τί λέγεται Λειτουργική τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολ. Ἐκ-
κλησίας;

Λειτουργική τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολ. Ἐκκλησίας
λέγεται τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύει καὶ ἐξηγεῖ τὰ
δρώμενα καὶ τελούμενα ἐν τοῖς ὀρθοδόξοις χριστιανικοῖς
ναοῖς, ἰδίᾳ δὲ τὰ κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς ἱερᾶς λειτουρ-
γίας. Λειτουργία δὲ λέγεται ἡ ἱερὰ ἐκείνη τελετὴ, κατὰ
τὴν ὁποῖαν τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς ἀναίμακτου θυ-
σίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Λειτουργική ἐπειδὴ διδάσκει καὶ ἐξηγεῖ τὰς συμ-
βολικὰς παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι γίνονται κατὰ τὴν ἱερὰν
λειτουργίαν καὶ τὰς λοιπὰς τελετάς, εἶναι ἀναγκασιότα-
τη εἰς πάντα χριστιανόν, διότι πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν,
μὴ ἐννοοῦντες ὅσα ἐν αὐταῖς τελοῦνται, παρίστανται ἐν
τῷ ναῷ ψυχρῶς καὶ μόνον σωματικῶς καὶ οὕτως ἀπομα-
κρύνονται κατὰ μικρὸν τῆς ὀρθοδοξίας.

Πώς διαιρείται ἡ Λειτουργικὴ τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ;

Ἡ Λειτουργικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολ. Ἐκκλησίας διαιρεῖται εἰς τρία μέρη· ἐκ τούτων τὸ μὲν πρῶτον περιγράφει καὶ ἐξηγεῖ τὸν ναὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ διάφορα σκεύη· τὸ δευτερον πραγματεύεται περὶ τῶν προσώπων, τὰ ὅποια τελῶσι τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ τὰς λοιπὰς τελετάς, καὶ περὶ τῶν ἱερῶν ἀμφοίων· τὸ δὲ τρίτον περὶ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, αἱ ὅποιαι τελοῦνται ἐν τῷ ναῷ καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας¹.

1. Λειτουργίαν ἔγραψε πρῶτος ὁ ἀδελφότητος Ἰακώβος, πρῶτος ἱεράρχης τῶν Ἱεροσολύμων, ἡ ὁποία διήρκει 3 — 4 ὥρας, καὶ ἦτο ἐν χρῆσιν μέχρι τῆς δ' ἑκατονταετηρίδος· τελεῖται δὲ αὕτη νῦν μόνον τὴν 23ην Ὀκτωβρίου, ἡμέραν τῆς μνήμης αὐτοῦ, ἐν Ἱεροσολύμοις· δεύτερος ὁ Μ. Βασίλειος, ὅστις συνέταξε τὴν τοῦ Ἰακώβου καὶ τρίτος ὁ Χρυσόστομος, ὅστις πάλιν συνέταξε τὴν τοῦ Βασιλείου καὶ αὕτη εἶναι ἐν χρῆσιν σήμερον. Ἡ λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου τελεῖται δεκάκις τοῦ ἔτους, ἔστι κατὰ τὰς Κυριακὰς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς (πλὴν τῆς τῶν Βαίων), τὴν Μ. Πέμπτην, τὸ Μ. Σάββατον, τὰς παρακρινὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων καὶ τὴν 1ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς μνήμης αὐτοῦ. Ἡ λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου τελεῖται καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τοῦ ἔτους πλὴν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Τὴν Μ. Παρασκευὴν καὶ τὴν Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν τῆς Τυροράγης λειτουργία δὲν γίνεται. Πλὴν τῶν τριῶν τούτων λειτουργιῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἔδω χρόνον ἰθυσίεθαι καὶ ἡ τῶν προηγου-

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Περὶ τοῦ ναοῦ, τῶν μερῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ διαφόρων ἱερῶν σκευῶν.

Τί λέγεται ναός ;

Τὸ οἰκοδόμημα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου (ἄρου πρῶτον καθιερωθῇ διὰ τῶν ἐγκαινίων ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως) συνέρχονται οἱ πιστοὶ πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ, λέγεται ναός· ὁ ναός λέγεται προσέτι ἐκκλησία (μετωνυμικῶς) καὶ οἶκος τοῦ Θεοῦ.

Ποῖον σχῆμα πρέπει νὰ ἔχωσιν οἱ ἱεροὶ ναοί ;

Οἱ ἱεροὶ ναοὶ κατὰ τὰς ἀποστολικὰς διατάξεις (6, 57) πρέπει νὰ εἶναι ἢ ἐπιμαήκεις ἐν σχήματι πλοίου, τὸ ὅποσον σημαίνει, ὅτι προορισμὸς τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. τῶν Χρι-

στίανων λειτουργία, ἐνημεθεῖσα οὕτω, διότι ἐν αὐτῇ δὲν ἀρχίζονται τὰ θεῖα ἔργα. Ἀλλ' ἐν προηγουμένη λειτουργίᾳ τελεῖται δὲ αὕτη τὴν Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, διότι αἱ ἡμέραι αὗται εἶναι ἡμέραι πένθους καὶ παιδὲ τὴν μὲν Τετάρτην ἰγένετο τὸ κατὰ τοῦ Σωτῆρος σπένδρον τῶν Ἰουδαίων, τὴν δὲ Παρασκευὴν ἡ σπαράξις αὐτοῦ.

SISMANGIJO

στιανών, είναι νὰ φθάσωσι διὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν καλῶν ἔργων πρὸς τὸν οὐράνιον λιμένα, ἢ ἐν σχήματι σταυροῦ, ἐστὶς ἐστὶ τὸ σύμβολον τῆς νίκης κατὰ τοῦ διαβόλου, τοῦ πολεμίου τῆς ἡμετέρας σωτηρίας. Πρέπει δὲ νὰ εἶναι ἐστραμμένοι πρὸς ἀνατολὰς α) διότι ἐκεῖθεν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰ. Χριστός· β) διότι ὁ Κύριος ἡμῶν ἐν τῷ ἱερῷ Εὐαγγελίῳ (Λουκ. α, 78), λέγεται «ἀνατολὴ ἐξ ὧντος» καὶ γ) διότι συνιστᾷ εἰς ἡμᾶς ὁ Προφήτης νὰ προσκυνῶμεν τῷ Κυρίῳ κατ' ἀνατολὰς· «Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατ' ἀνατολὰς».

Εἰς πόσα μέρη διαίρεται ὁ ναός;

Ὁ ναὸς διαίρεται εἰς τρία μέρη· τὸ ἅγιον βῆμα, ὅπου ἴστανται οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί, τὸν κυρίως ναόν, ὅπου ἴστανται οἱ πιστοί, κεχωρισμένοι οἱ ἄνδρες τῶν γυναικῶν, καὶ τὸν πρόναον ἢ νάρθηκα, ὅπου κατὰ τοὺς ἀρχαίους τοῦ χριστιανισμοῦ χρόνους ἴσταντο οἱ κατηχούμενοι καὶ οἱ δημοσίᾳ μετανοοῦντες.

§ 1. Περὶ τοῦ ἁγίου βήματος.

Ποῖον μέρος τοῦ ναοῦ ὀνομάζεται ἅγιον βῆμα καὶ τί ἐξικονίζει;

Ἅγιον βῆμα ὀνομάζεται τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ναοῦ, τὸ ὅποιον χωρίζεται ἀπὸ τοῦ ἐπιλοίπου ναοῦ διὰ τοῦ εἰκονοστασίου· ἐξικονίζει δὲ τὰ ἐπουράνια (τὰ ὑπὲρ τὸν

οὐρανόν)· διὰ τοῦτο οἰκοδομεῖται καὶ ὑψηλότερον τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ ναοῦ. Ἡ εἰς αὐτὸ εἰσοδος τῶν λαϊκῶν εἶναι ἀπηγορευμένη, ὡς ἐκ τῆς μεγίστης τοῦ τόπου ἱερότητος· «Μὴ ἐξίστω κνὶ τῶν ἀπάντων ἐν λαϊκοῖς τελοῦντι, ἐνδὸν εἰσέναι θυσιαστήριου» (Οἶκον. Συν. Γ. νθ'). Τὸ ἅγιον βῆμα προσέτι ὀνομάζεται ἁγία ἁγίων, ἁδυτορ, θυσιαστήριον καὶ ἱερόν.

Τί περιλαμβάνει τὸ ἅγιον βῆμα;

Τὸ ἅγιον βῆμα περιλαμβάνει α') τὴν ἁγίαν Τράπεζαν, β) τὴν πρόθεσιν, γ') τὸ σὺνθρονον καὶ δ') τὸ σκευοφυλάκιον.

α'. Περὶ τῆς ἁγίας τραπέζης.

Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ἁγίας τραπέζης;

Ἡ ἁγία τράπεζα, μία οὕσα ἐν ἐκάστῳ ναῷ, ὑψοῦται εἰς τὸ μέσον τοῦ ἁγίου βήματος· ἐπὶ ταύτης ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ὡς Θεὸς μὲν ἀναπαύεται, ὡς ἄνθρωπος δὲ θυσιάζεται. Καλεῖται δὲ τράπεζα, διότι ἐπ' αὐτῆς κεῖται ὁ οὐράνιος ὄρτος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Ἰωάννης λέγει· «Ἐάν τις φάγη ἐκ τούτου τοῦ ὄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα» (Γ, 52 καὶ 55). Ἡ ἁγία τράπεζα καλεῖται καὶ θυσιαστήριον, διότι ἐπ' αὐτῆς προσφέρεται ἡ φοικτὴ καὶ ἀναίμακτος θυσία ὑπὲρ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τῶν πιστῶν, ζώντων καὶ τεθνηώτων. Ἡ ἁγία τράπεζα κατασκευάζεται ἐκ λίθου, τετράγωνος, στήριζεται δὲ ἡ ἐπ

τεσσάρων κινόνων, οἵτινες εἰκονίζουσι τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς, ἢ ἐπὶ ἐνός, ὅς τις συμβολικῶς σημαίνει, ὅτι θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι αὐτός ὁ Σωτήρ. ✕

Τί εἰκονίζει ἡ ἁγία τράπεζα;

Ἡ ἁγία τράπεζα εἰκονίζει 1) τὴν τράπεζαν ἐκείνην, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Ἰ. Χριστὸς ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ παρέδωκεν εἰς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας· 2) τὸν θρόνον τοῦ παμβασιλέως Χριστοῦ (διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐπὶ ταύτης ἱερὸν Εὐαγγέλιον εἰκονίζει τὸν Ἰ. Χριστόν, οἶονεὶ καθήμενον ἐπὶ θρόνου)· καὶ 3) τὸν τάφον τοῦ Κυρίου, ὅταν τὰ τίμια ὄσπρια μετὰ τὴν μεγάλην εἰσοδὸν ἀπὸ τῆς προθέσεως μεταφέρονται εἰς αὐτήν, ὡς εἰς τάφον· διὰ τοῦτο αὕτη καλύπτεται κατ' ἀρχὰς διὰ λευκῆς σινδόνης, ἡ ὁποία ὀνομάζεται κατασάρκιον, καὶ εἰκονίζει τὴν σινδόνα, ἐντὸς τῆς ὁποίας περιτύλιξαν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ὁ Νικέδημος καὶ ὁ Ἰωσήφ, πρὶν καταθέσωσιν αὐτὸ ἐν τῷ τάφῳ. Ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης ὑπάρχουσιν ἐκτὸς τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ τὰ ἑξῆς: 1) τεμάχιον ὁράσματος τετραγώνου, τὸ εἰλητόν, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸ σουδάριον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκαλύφθη ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, ὅτε κατετίθη ἐν τῷ τάφῳ· 2) τὴν ἀντιμήρσιον (=ἀντι-τράπεζα), τὸ ὁποῖον εἶναι τετράγωνον τεμάχιον μεταξωτοῦ ὁράσματος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐν τῇ μέσῃ μὲν εἶναι ἀπεικονισμένη ἡ ἀποκαθήλωσις τοῦ παναχράντου σώματος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, περίξ δὲ οἱ τέσσαρες Εὐαγγελισταὶ καὶ τὰ ὄργανα τῶν διαφόρων τοῦ Χριστοῦ παθημάτων. Τὸ

ἀντιμήρσιον ἐπέχει τόπον ἁγίας τραπέζης· ἐπομένως τοῦ-του χρήσις γίνεται ὅπου δὲν ὑπάρχει τράπεζα καθηγιασμένη, π. χ. εἰς τοὺς εὐκτερίους οἴκους τῶν πλείων, εἰς τοὺς κινητοὺς ναοὺς τῶν στρατοπέδων· 3) εἰς σταυρὸς καὶ 4) τὸ ἄρτοφόριον, μικρὸν κιβώτιον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἐν πυξίδι φυλάσσεται τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου πρὸς μετάληψιν τῶν ἀσθενούντων Χριστιανῶν. Ὅπισθεν τέλος τῆς ἁγίας τραπέζης ὕψεται ὁ τίμιος σταυρὸς, ἐφ' οὗ κρέμαται «ὁ ἐν ὀδῶσι τὴν γῆν κρεμάσας», ἐξεικονίζων τὰ πάθη, ὅσα δι' ἡμᾶς ὑπέστη ὁ Σωτήρ ἡμῶν. Ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης πρὸ τοῦ ἄρτοφορίου πρέπει νὰ καίη ἀκοίμητος λυχνία, εἰκονίζουσα τὸν ἐντὸς αὐτοῦ ζῶντα υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

6'. Περὶ τῆς Προθέσεως.

Τί γνωρίζεις περὶ τῆς Προθέσεως καὶ τί αὕτη ἐξεικονίζει; Ἀριστερὰ τῆς ἁγίας τραπέζης ὑπάρχει κόγχη, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Πρόθεσις, διότι ἐπ' αὐτῆς προτίθενται (=βάλλονται πρότερον) τὰ ὑπὸ τῶν πιστῶν προσφερόμενα ὄσπρια (ἄρτος, θυμιάμα, λαμπάς) καὶ προπαρασκευάζονται ὑπὸ τοῦ λειτουργοῦ διὰ τὴν τέλει τῆς ἁγίας εὐχαριστίας. Εἰκονίζει δ' αὕτη α) τὸ σπήλαιον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ β) τὸν Γολγοθᾶν ὅπου ἐσταυρώθη. Πληρίον εἰς τὴν πρόθεσιν καίται τὸ χωνοτήριον, τὸ ὁποῖον θαλασσίδιον καὶ θάλασσα τῆς ἁγίας τραπέζης λέγεται.

Ποία λέγονται ἱερὰ σκεύη ;

Τερὰ σκεύη λέγονται ἐν γένει πάντα τὰ σκεύη, τῶν ὁποίων χρήσις γίνεται κατὰ τὰς ἱερὰς τελετάς, ἰδίᾳ ὅμως τὰ χρήσιμα εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς ἀγίας εὐχαριστίας. Τῶν ἱερῶν τούτων σκευῶν ἀπαξ καθιερωθέντων, οὐδεμία τοῦ λοιποῦ ἑτέρα χρήσις γίνεται τοῦτο ρητῶς ἀπαγορεύουσιν οἱ ἱεροὶ κανόνες, ἐπιβάλλοντες ποινήν ἀφορισμοῦ εἰς τὸν παραβάτην. « Σκεῦος χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἁγιασθὲν ἢ ὁσόνην μηδεὶς ἔτι εἰς οἰκίαν χρῆσιν σφραγισθῶν παράνομον γάρ· εἰδὲ τις φωραθῇ, ἐπιτιμιάσθω ἀφορισμῷ » (Ἀποστ. καν. σγ').

Ποία ἱερὰ σκεύη εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς Προθέσεως ;

Ἐπὶ τῆς Προθέσεως εὐρίσκονται τὰ ἑξῆς ἱερὰ σκεύη: τὸ ἅγιον ποτήριον, ὁ δίσκος, ὁ ἀστερίσκος, ὁ σπόγγος, ἡ λόγχη, ἡ λαβὴ καὶ τὸ ζέον· κατασκευάζονται δὲ τὸ μὲν ἅγιον ποτήριον καὶ ὁ δίσκος ἐκ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, τὰ δὲ λοιπὰ σκευὴ ἐξ ἄλλων μετάλλων. Ἐπὶ τῆς προθέσεως ὑπάρχουσι καὶ τρία καλύμματα, δύο μικρὰ καὶ ἓν μέγα, ἀπὸ ὀνομαζόμενον.

Τί σημαίνουν τὰ ἱερὰ ταῦτα σκεύη καὶ εἰς τί χρησιμεύουσιν ;

Τὸ ἅγιον ποτήριον σημαίνει τὸ ποτήριον ἐκεῖνο, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Κύριος ἡμῶν κατὰ τὸν μυστικὸν δαίπνον ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ ὑπὸ τὸν οἶνον νὰ πῶσι τὸ ἑαυτοῦ αἷμα· ἐντὸς τούτου ὁ λειτουργῶν ἱερεὺς χύνει οἶνον καὶ ὕδωρ, τὰ ὅποια μεταβάλλονται εἰς αἷμα τοῦ Κυρίου κατὰ τὸν ἁγιασμόν.

Ὁ δίσκος ἢ τὸ διακάριον σημαίνει τὴν φάτνην, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐτίθη ὁ Κύριος ἡμῶν μετὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ· τίθενται δ' ἐντὸς αὐτοῦ ὁ ἅγιος ἄμνος καὶ αἱ λοιπαὶ μερίδες, τὰ ὅποια ἑξάγει ὁ λειτουργὸς ἐκ τῆς προσφορᾶς κατὰ τὴν προσκομιδὴν.

Ὁ ἀστερίσκος σημαίνει τὸν ἀστέρα, ὅστις ὠδήγησε τοὺς Μάγους ἐκ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Βηθλεὲμ· οὗτος κρατεῖ τὸ κάλυμμα τοῦ διακαρίου, διὰ νὰ μὴ σκορπίζωνται ἢ μετακινῶνται ὁ τε τίμιος ἄμνος καὶ αἱ μερίδες.

Ἡ λόγχη σημαίνει τὴν λόγχην ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας εἰς τὸν στρατιωτῶν ἐκέντησε τὴν πλευράν τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ μικρὸν πρὸ τῆς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἀποκαθελώσεως δι' αὐτῆς ἑξάγεται ἐκ τῆς προσφορᾶς ὁ ἅγιος ἄμνος καὶ αἱ μερίδες.

Ὁ σπόγγος ἐξικονίζει τὸν σπόγγον ἐκεῖνον, τὸν ὅποιον οἱ στρατιῶται πληρώσαντες ὄξους προσέφερον διὰ καλᾶμεν τῷ ἑσταυρωμένῳ, διὰ νὰ πῖν, ὅτε ἐρώνησε « διψῶ » δι' αὐτοῦ καθαρίζεται τὸ ἱσθμὸν τοῦ ἁγίου ποτηρίου μετὰ τὴν μετάληψιν.

Ἡ λαβὴ σημαίνει τὴν λαβίδα ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας ἐν τῶν Σαραφείμ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἄνθρακα καὶ ἀφάρμενον τῶν χειλέων τοῦ προφήτου Ἠσαίου ἀφῆρεσε τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ· δι' αὐτῆς ὁ λειτουργὸς μεταδίδει εἰς τοὺς πιστοὺς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, τὸ ὅποσον καθαρίζει αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας.

Ζέον ὀνομάζεται μικρὸν ἐκ μετάλλου δοχεῖον, διὰ τοῦ

ὁποίου ὁ λειτουργὸς χύνει θερμὸν (ζέον) ὕδωρ εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον πρὸ τῆς μεταλήψεως. Τὸ ζέον τοῦτο ὕδωρ εἶναι τὸ σύμβολον τῆς θερμῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ προσερχόμενος εἰς τὴν μετάληψιν τῶν θείων μυστηρίων.

Τὸ ἐν ἑκ τῶν δύο μικρῶν καλυμμάτων, τὸ ὁποῖον τίθεται ἐπὶ τοῦ δίσκου, σημαίνει τὰ σπάργανα, διὰ τῶν ὁποίων ἐσπαργανώθη μετὰ τὴν γέννησίν του ὁ Κύριος ἡμῶν, τὸ δ' ἕτερον, τὸ ἐπὶ τοῦ ἁγίου ποτηρίου, σημαίνει τὸ σουδάριον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκαλύφθη τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν τῷ τάφῳ.

Τέλος ὁ αἷψα παριστᾷ τὸν λίθον, τὸν καλύψαντα τὸ στόμιον τοῦ τάφου, ἔντος τοῦ ὁποίου ἐτάφη ὁ Ἰ. Χριστός. δι' αὐτοῦ κλύπτονται ἐμεῖς τὸ ἅγιον ποτήριον καὶ ὁ δίσκος εἰς τὸ τέλος τῆς προετοιμασίας.

γ'. Περὶ τοῦ συνθρόνου·

Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ συνθρόνου;

Συνθρόνον ὀνομάζεται θρόνος τις, κείμενος ἐν τῷ μέσῳ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ βήματος ὀπισθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐν ὀρισμένῳ χρόνῳ τῆς λειτουργίας καθήσκει ὁ λειτουργῶν ἀρχιερεὺς ἐκαστέρωθεν αὐτοῦ καί νται ἑδραὶ διὰ τοὺς μετ' αὐτοῦ συλλειτουργοῦντας ἐρχομένους. Σημαίνει δὲ τὸ σύνθρονον τὴν οὐράνιον κα' ἑδραν τοῦ οὐρανοῦ Ἀρχιερέως Ἰ. Χριστοῦ, ὅστις κεφαλὴ ὢν τῆς

Ἐκκλησίας διοικεῖ αὐτὴν ἀσφάτως. ὁ δ' ἐπ' αὐτοῦ καθήμενος ἀρχιερεὺς ἐξικονίζει αὐτὸν τὸν Ἰ. Χριστόν.

δ'. Περὶ σκευοφύλακιου.

Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ σκευοφύλακιου;

Σκευοφύλακιον λέγεται ἰδίῳ τι μέρος πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ἁγίας τραπέζης, ὅπου φυλάττονται τὰ ἱερά σκεύη καὶ ἄμικρα ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ σκευοφύλακος.

Ἐν τῷ ἱερῷ βήματι μετὰ τῆς προέσεως καὶ τῆς ἁγίας τραπέζης κρέμαται καὶ ἄλλο σκεῦος, τὸ θυμιατήριον, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸν Ἰ. Χριστόν καὶ τὰς δύο αὐτοῦ φύσεις, τὸ μὲν θυμιάμα τὴν ἀνθρωπίνην, τὸ δὲ τὸ πῦρ τὴν θείαν αἱ τέσσαρες ἀλυστὲς τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς· οἱ δώδεκα κωδωνίσκοι τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους· τὸ δ' ἐν αὐτῷ καί κείμενον θυμιάμα τὴν πρὸς τὸν Οὐράνιον Πατέρα κατευθυνομένην προσευχὴν ἡμῶν· δηλ. ὅπως καπνὸς τοῦ θυμιάματος ἀναβαίνει εἰς τὴν οὐρανόν, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ δέησις τῶν μετὰ πίστει προσευχομένων φθάνει ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεται εὐπρεσδεκτος παρ' αὐτοῦ. Τοῦτο βεβαιεῖ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγων. «Καὶ ἀνέβη ὁ καπνὸς τῶν θυμιαμάτων ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων ἐκ χειρὸς τοῦ Ἀγγέλου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». (Ἀποκ. η, 4). ὁ δὲ προφητὰν Δαβὶδ ἀνακράζει. «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμιάμα ἐνώπιόν σου». (Ψαλμ. ρμ', 2).

Τὸ ἱερὸν βῆμα χωρίζεται ἀπὸ τοῦ ἐπιλοίπου ναοῦ διὰ διαφράγματος ἐκ σανίδων συνήθως, τὸ ὅποιον ἐπειδὴ εἶναι ἐστολισμένον δι' εἰκόνων, ὀνομάζεται εἰκονοστάσιον.

Εἰς τὸ εἰκονοστάσιον ὑπάρχουσι τρεῖς θύραι, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν μεσαία λέγεται βασιλικὴ καὶ ὡραία πύλη, αἱ δὲ ἄλλαι δύο βόρειος καὶ νότιος. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ εἰκονοστασίου ἀνυψοῦται ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς, φέρων τὸν Ἰησοῦν κρεμάμενον, δεξιᾷ δὲ καὶ ἀριστερᾷ αὐτοῦ ἡ πανάχραντος μήτηρ καὶ ὁ ἡγαπημένος τοῦ Σωτῆρος μαθητῆς, ὁ Ἰωάννης. Ἐπὶ τῶν θυρῶν τῆς ὡραίας πύλης εἰκονίζεται ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου, διότι διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀνεψύχθησαν αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ εἰς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀνωθεν τῶν θυρῶν τῆς ὡραίας πύλης κρέμαται καταπέτασμα, εἰκονίζον τὸ καταπέτασμα τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, τὸ ὅποιον ἐκάλυπτε τὰ ἁγία τῶν ἁγίων ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ λαοῦ. Ἐπὶ τῆς βόρειου θύρας εἰκονίζεται ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ, ἐπὶ δὲ τῆς νοτίου ὁ Γαβριήλ, οἱ οὖν φρουροῦντες καὶ κωλύοντες τὴν εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα εἰσοδὸν τῶν ἁμυήτων.

§ 2. Περὶ τοῦ κυρίως ναοῦ.

Ποῖον μέρος τοῦ ναοῦ λέγεται κυρίως ναὸς καὶ τί ὑπάρχει ἐν αὐτῷ;

Κυρίως ναὸς λέγεται τὸ μεταξὺ τοῦ εἰκονοστασίου καὶ τοῦ νάρθηκος μέρος τοῦ ναοῦ. Ἐν τῷ κυρίως ναῷ

ἵστανται τὰ πλήθη τῶν πιστῶν· ὁ κυρίως ναὸς τὸν φαινομένον κόσμον (ἰξ οὐρανοῦ καὶ γῆς) σημαίνει. Ἐν τῷ κυρίως ναῷ ὑπάρχουσι τὰ ἑξῆς: ὁ σωλῆας, ὁ ἀρχιερατικὸς θρόνος, τὰ ἀναλογεῖα, ὁ ἄμβων, τὰ στασίδια καὶ ὁ γυναικωνίτης.

Σωλῆας λέγεται ἡ κατὰ μῆκος τοῦ εἰκονοστασίου προέκτασις τοῦ ἰδάρους.

Ὁ ἀρχιερατικὸς θρόνος κεῖται εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ κυρίως ναοῦ, εἰς τὸν ὅποιον ἵσταται ὁ ἀρχιερεὺς.

Τὰ ἀναλογεῖα εἶναι δύο, κεῖμενα ἐκατέρωθεν τοῦ κυρίως ναοῦ παρὰ τὸν σωλῆαν· ἐπὶ τούτων ἵστανται οἱ ψάλλται μετὰ τῶν κανοναρχῶν, εἰς δύο διηρημένοι χοροὺς, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, καὶ ψάλλουσιν ἢ ἀναγινώσκουσιν ἀπὸ βιβλίων τὰ ὁρισμένα τροπάρια ἢ ἀναγνώσματα.

Ὁ ἄμβων κεῖται εἰς τὸ ἀριστερόν μέρος τοῦ κυρίως ναοῦ ἱκανῶς ὑψηλᾷ, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ὁ διάκονος ἀναγινώσκει τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Ὁ ἄμβων εἰκονίζει τὸν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου ἀποκυλισθέντα λίθον τοῦ μνήματος, ἐφ' οὗ καθήμενος ὁ ἄγγελος ἀνήγγειλεν εἰς τὰς μυροφόρους τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος· τούτου τοῦ ἀγγέλου τύπον φέρουσι καὶ οἱ διάκονοι, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκουσιν.

Τὰ στασίδια κεῖνται κατὰ σειρὰν παρὰ τοὺς τοίχους τοῦ κυρίως ναοῦ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἵστανται ἢ κάθηνται εἰς ὁρισμένας στιγμὰς τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν οἱ προσευχόμενοι πρὸς μικρὰν ἀνακούρισιν τοῦ σώματος αὐτῶν.

Ὁ δὲ γυναικωνίτης κεῖται ἄνωθεν τοῦ νάρθηκος, εἰς τὸν ὁποῖον ἴστανται αἱ γυναῖκες ἐν καιρῷ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, χωρὶς νὰ ἔχωσιν οὐδεμίαν μετὰ τῶν ἀνδρῶν συγκαινωνίαν.

Ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα τῶν ἐν τῷ κυρίῳ ναῷ ἱερῶν σκευῶν ;

Τὰ κυριώτερα τῶν ἐν τῷ κυρίῳ ναῷ ἱερῶν σκευῶν εἶναι αἱ εἰκόνες, τὰ ἐξαπτέρυγα, αἱ λυχνίαι, οἱ ποικιλάριοι καὶ τὰ κηροπήγια.

Αἱ εἰκόνες χρησιμεύουσιν ὅχι μόνον πρὸς στολισμὸν τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ ἰδίως καὶ πρὸς ἠθικὴν διάπλασιν τῶν χριστιανῶν· διότι ὁ χριστιανὸς βλέπων αὐτάς ἀναπολαί τὸν ἐνάρετον βίον τῶν ἁγίων, εἴτινες εἰκονίζονται ἐπ' αὐτῶν καὶ προσπαθεῖ καὶ αὐτὸς νὰ μιμηθῇ ἐκείνους. Ἡ εἰς τὰς ἁγίας εἰκόνας ἀποδιδόμενη τιμὴ (οὐχὶ λατρεία) μεταβαίνει εἰς τὸ πρωτότυπον τῆς εἰκόνας.

Τὰ ἐξαπτέρυγα εἶναι εἰς σταυρὸς καὶ δύο κυκλικαὶ εἰκόνες ἐξ ἀργύρου ἢ ἄλλου μετάλλου, ὑψωμέναι ἐπὶ βάθρων· αἱ κυκλικαὶ εἰκόνες παριστῶσι τὰ ἐξαπτέρυγα Σεραφείμ· χρησιμεύουσι δὲ εἰς τὸ νὰ πορεύωνται ἑκατέρωθεν τοῦ τιμίου σταυροῦ κατὰ τὴν μικρὰν καὶ μεγάλην εἰσοδὸν τῆς θείας λειτουργίας, καθὼς καὶ κατὰ τὰς κηδείας καὶ λιτανείας.

Αἱ λυχνίαι καὶ οἱ ποικιλάριοι, οἱ ὅποιοι κρέμονται ἀπὸ τοῦ θόλου τοῦ ναοῦ, καὶ τὰ κηροπήγια σημαίνουσι τοὺς ἐν τῷ στερεώματι τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ λαμπον-

τας φωτοδόλους ἀστέρας, ἥτοι τοὺς χοροὺς τῶν ὁσίων καὶ μαρτύρων, μεταβάλλοντες οὕτω τὸν θόλον τοῦ ναοῦ εἰς ἱναστρον στερῶμα.

Ἡ ἐν τῷ ναῷ γρήσις τῶν φωτῶν παρελήφθη ἐκ τῆς Π. Διαθήκης, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀδιαλείπτως ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου καὶ κατοπιν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σολομῶντος ἑκαίντο λυχνίαι ἐξ ἐλαίου¹⁾. Κατὰ ταῦτα καὶ οἱ Ἀπόστολοι ὤρισαν νὰ καίωνται λυχνίαι καὶ λικμπάδες κατὰ τὰς ἱερὰς τελετὰς καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν εἰς δόξαν Θεοῦ, ὅστις εἶναι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον. Σημαίνουσι δὲ τὰ φῶτα ταῦτα τὴν χαρὰν καὶ τὴν νίκην τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν πιστῶν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ εἶναι σημεῖον τοῦ ἀπείρου σιδασμοῦ καὶ τῆς θερμῆς ἀγάπης ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους.

1. Ἐτέρας φωτιστικὰς ὕλης ἢ χρῆσις ἐν τῷ ναῷ ἐκτός τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ κηροῦ τῆς μελίσσης δὲν ἐπιτρέπεται, τοῦ μὲν ἐλαίου ὄντος συμβόλου τοῦ ἐλαίου καὶ τῆς εὐσπλαγγνίας τοῦ Θεοῦ, τοῦ δὲ κηροῦ τῆς μελίσσης εἰκονίζοντος τὸ καθαρὸν καὶ ἁγνόν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, διὰ δὲ τῆς ἀπαλότητος καὶ τοῦ εὐλογιστοῦ αὐτοῦ ὑπερβαίνοντος τὴν ἡμετέραν ὑπακοὴν ταῖς θείαις ἐντολαῖς καὶ μετένουν ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.

§ 3. Περὶ νάρθηκος.

Ποῖον μέρος τοῦ ναοῦ λέγεται νάρθηξ καὶ εἰς τί ἐχρησίμευε τὸ πάλαι ;

Τὸ μεταξὺ τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τῶν προπυλαίων μέρος λέγεται νάρθηξ ἢ πρόναος. Ἐνταῦθα κατὰ τοὺς ἀρχαίους τοῦ χριστιανισμοῦ χρόνους ἴσταντο οἱ (ἀδάπτιστοι Ἰουδαῖοι καὶ Ἑθνικοὶ) κατηχούμενοι καὶ οἱ δημοσία μετανοοῦντες, οἱ ὅποιοι θέν εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ναόν, ἀλλ' ἤκροῦντο ἐκεῖθεν τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν καὶ μέρους τῆς λειτουργίας σήμερον ὁμῶς, ὅτε ἐξέλιπον οἱ κατηχούμενοι, ὁ νάρθηξ ἢ ἐλοτελῶς ἐξέλιπεν, ἢ, ὅπου ὑπάρχει, χρησιμεύει εἰς ἄλλας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑπηρεσίας ἀνάγκας, π. γ. ἐν τούτῳ ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει τὰς εὐχὰς τῶν κατηχουμένων καὶ τοὺς λοιποὺς ἐξορκισμοὺς ἐπὶ τῶν βρεφῶν πρὶν βαπτίσῃ αὐτά.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περὶ τῶν πρὸς τέλεσιν τῆς ἱερᾶς λειτουργίας καὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν προωρισμένων προσώπων καὶ περὶ τῶν ἱερῶν ἀμφοίων.

Ποῖοι ἔχουσι τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιτελῶσι τὴν θεῖαν λειτουργίαν καὶ τὰς λοιπὰς ἱερὰς τελετάς ;

Μόνον ἱερωμένα πρόσωπα ἔχουσι τὴν ἄδειαν νὰ τελῶσι τὴν θεῖαν λειτουργίαν καὶ τὰς λοιπὰς ἱερὰς τελετάς. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰ. Χριστὸς τελήσας τὴν πρώτην λειτουργίαν κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον, ἔδωκε μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ εἰς τοὺς Ἀποστόλους τὴν ἐξουσίαν νὰ τελῶσι πᾶσαν ἱεράν πράξιν, σκοπὸν ἔχουσαν τὸν ἁγιασμὸν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν πιστῶν, διὰ τῶν ἑξῆς λόγων : «Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὼ πέμπω ὑμᾶς.... Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον ὃν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀγιάσται αὐτοίς, ὃν τινῶν κρατήτε, κεκράτηται» (Ἰωάν. κ, 21—23). Τὴν ἱερατικὴν ταύτην ἐξουσίαν οὗτοι μετέδωκαν διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπάρχουσι τρεῖς βαθμοὶ ἱερωσύ-

νης: ὁ τοῦ ἐπισκόπου, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ὁ τοῦ διακόνου.

Ποία τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ διακόνου;

Ὁ ἐπίσκοπος τελεῖ ἅπαντα τὰ μυστήρια, κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διεξάγει τὰς πνευματικὰς τοῦ ποιμανίου τοῦ ὑποθέσει· ὁ πρεσβύτερος τελεῖ τὰ μυστήρια τῇ ἀδείᾳ τοῦ ἐπισκόπου, ἐκτός τοῦ τῆς ἱεροσύνης, καὶ κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ διάκονος διακονεῖ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸν πρεσβύτερον εἰς τὴν τέλει τῶν μυστηρίων, τῇ ἀδείᾳ δὲ τοῦ ἐπισκόπου δύναται νὰ κηρύττῃ καὶ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τί διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων ὁ ἐπίσκοπος, ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ διάκονος;

Οὗτοι διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὰ ἱερὰ ἅμια, τὰ ὅποια φέρουσιν ἱεουργοῦντες. Ἡ χρῆσις ἰδιαιτέρας τῶν ἱερέων στολῆς εἶναι ἀρχαία· παρὰ τοῖς Ἀποστόλοις ὑπάρχον ἐν χρήσει ἅμια ἱερατικά (Τιμοθ. Β'. δ. 13),

Ἡ ἱερατικὴ στολή, τὴν ὅποιαν περιβάλλεται ὁ ἐπίσκοπος μέλλων νὰ ἱεουργήσῃ, εἶναι ἡ ἐξῆς: στιχάριον, ἐπιτραχήμιον, ζώνη, ἐπιγονάτιον, ἐπιμάνικα, σάκος, ὠμοφόριον, μίτρα, σταυρός, ἐγκόλπιον, ποιμαντικὴ ράβδος, δικήμιον, τρικήμιον καὶ μανδύας.

Ἡ ἱερατικὴ στολή τοῦ πρεσβυτέρου εἶναι ἡ ἐξῆς: στιχάριον, ἐπιτραχήμιον, ζώνη, ἐπιμάνικα καὶ γυλιότιον.

Τοῦ δὲ διακόνου ἡ ἐξῆς: στιχάριον, ἐπιμάνικα καὶ ὠράμιον.

Τί σημαίνει ἕκαστον τῶν ἁμίων τούτων;

Τὸ στιχάριον εἶναι τὸ πρῶτον ἅμριον, τὸ ὅποσον περιβάλλεται ὁ τε ἐπίσκοπος, πρεσβύτερος καὶ διάκονος· τοῦτο πρέπει νὰ κατασκευάζεται ἐκ λευκοῦ ὠράσματος καὶ σημαίνει 1) τὴν καθαρὴν τῆς καρδίας, τὴν ὅποιαν ὀφείλουσι νὰ ἔχωσιν οἱ ἱεουργοῦντες. 2) τὴν λαμπρὰν ἐσθῆτα, διὰ τῆς ἑποίας ὁ Ἡρώδης ἐνέδυσεν τὸν Ἰησοῦν καὶ 3) τὸ ἀστράπτον ἐνδύμα, τὸ ἑποῖον ἐφόρει ὁ ἄγγελος, ὁ κηρύξας τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἰ. Χριστοῦ εἰς τὰς μυροφόρους, ὅστις κατὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐφόρει ἐνδύμα «λευκὸν ὡσεὶ χιῶν».

Τὸ ἐπιτραχήμιον σημαίνει τὴν χάριν τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἡ ἑποία ἀνωθεν κατέχευται ἐπὶ τοὺς ἱερωμένους· οἱ δὲ κροσσοί, οἱ ὅποιοι κρέμονται ἀπὸ τῶν ἁκρῶν αὐτοῦ, σημαίνουν τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν, αἵτινες κρέμονται ἀπὸ τοῦ τραχήλου τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ ἱερέως. Οἱ κροσσοὶ οὗτοι δεῖν νὰ ὑπενθυμιζώσιν εἰς τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους, ὅτι καθήκον ἀπαραίτητον ἔχουσι νὰ διδάσκωσι τὸν λαὸν τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ τὴν ἐνάρετον πολιτείαν καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν παραδείγματος, ἄλλως ὑπέχουσι μεγίστην εὐθύνην. «Καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς σου ἐκζητήσω» (Ἰεζεκ. γ. 17).

Ἡ ζώνη, περισφίγγουσα τὸ στιχάριον καὶ τὸ ἐπιτραχήμιον καὶ μὴ ἀφίνουσα τὸν ἱεουργοῦντα νὰ προσκόπῃ ἔσαν περιπατῆ, σημαίνει τὴν θεῖαν δύναμιν, ἡ ἑποία

ἐνισχύει αὐτὸν εἰς τὸ νὰ καταβάλλῃ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκὸς καὶ διάγῃ βίον ἄμειμπτον· ἐπὶ δηλ. ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ πρεσβύτερος ἀπηλλαγμένοι σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἄμειμπτον βίον ἔχοντες πρέπει νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν θεῖαν λειτουργίαν.

Τὸ ἐπιγονάτιον, κριμᾶμενον ἀπὸ τῆς ζώνης ἐπὶ τοῦ γόνατος, ὡς ῥομφαία, σημαίνει τὸν θεῖον λόγον, ὅστις καὶ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος λέγεται· δηλ. ὁ πνευματικὸς ποιμὴν πρέπει νὰ εἶναι ὡπλισμένος διὰ τοῦ θεοῦ λόγου, ἵνα καταπολεμῇ τοὺς ἐρατοὺς καὶ ἀοράτους ἐχθροὺς τῆς ἡμετέρας πίστεως· προσέτι σημαίνει καὶ τὸ *λέγτιον*, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Ἰ. Χριστὸς νύμφας ἐσπόγγισαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν του.

Τὰ ἐπιμάνικα σημαίνουν τὰ δεσμά, διὰ τῶν ὁποίων οἱ Ἰουδαῖοι ἔδεισαν τὰς ἀγχιρὰς χεῖρας τοῦ Κυρίου τῶν ἁγίων καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν Πιλάτον.

Ὁ σάκκος σημαίνει 1) τὸν χιτῶνα τοῦ Χριστοῦ τὸν ἠνωθεν ὕφαντον, τὴν ὁποῖαν δὲν ἔσχισαν οἱ στρατιῶται κατὰ τὴν σταύρωσιν. 2) τὴν κοκκίνην χλαμύδα, τὴν ὁποῖαν ἐνέδυσαν τὸν Ἰησοῦν οἱ στρατιῶται πρὶς ἐμπατημέν.

Τὸ ὠμοφόριον σημαίνει 1) τὸ πλανώμενον πρόβατον τὸ ὁποῖον εὐρίων ὁ Σωτὴρ ἔλαβεν ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ ἔσωσε· τὸ δὲ πρόβατον σημαίνει τὴν ἀποπλανηθεῖσαν διὰ τῆς ἁμαρτίας ἀνθρωπότητα, τὴν ὁποῖαν ἔσωσεν ὁ Κύριος διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. 2) τὸν σταυρὸν, τὴν ὁποῖαν ἐδάσταζεν ὁ Κύριος ἐπ' ὤμων ἐρχόμενος εἰς τὸ πάθος.

Ἡ μέτρα σημαίνει, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῖς κοσμικοῖς· προσέτι σημαίνει τὸν ἀκάνθινον στέφανον, τὸν ὁποῖον ἔθηκαν οἱ στρατιῶται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰησοῦ πρὸ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου, ἐμπαίζοντες αὐτόν, ὡς βασιλέα τῶν Ἰουδαίων.

Ὁ σταυρὸς καὶ τὸ ἐγκόλπτιον, τὰ ὁποῖα φέρει ἐπὶ τοῦ στήθους ὁ ἐπίσκοπος, σημαίνουν, ὅτι σέβεται καὶ τιμᾷ ἕξ ὅλης καρδίας τὴν θεμελιωτὴν τῆς ἡμετέρας θρησκείας.

Ἡ ποιμαντικὴ ράβδος σημαίνει τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποῖαν ἔχει ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ νὰ ποιμαίνῃ καὶ νὰ κυβερνᾷ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ τὴν πνευματικὴν φροντίδα, τὴν ὁποῖαν διηνεκῶς πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπὲρ τοῦ ποιμανίου του.

Τὸ δικηρίον σημαίνει τὰς ἐν τῷ Χριστῷ δύο φύσεις, τὴν θεῖαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην· τὸ δὲ τρικηρίον τὴν τρισυπόστατον θεότητα· διὰ τούτων ὁ ἐπίσκοπος λειτουργῶν εὐλογεῖ τὸν λαὸν ἐν ὀνόματι τῆς ὁμοουσίου Τριάδος καὶ τοῦ θεανθρώπου Ἰ. Χριστοῦ.

Ὁ μαρδύας εἰκονίζων ὅ,τι καὶ ὁ σάκκος εἶναι μετὰ τῆς μέτρας ὄψρα βασιλικά, διὰ τῶν ὁποίων ἐτίμησαν τοὺς Πατριάρχας Κων)πόλεως οἱ κατὰ καιροὺς αὐτοκράτορες αὐτῆς.

Τὸ γαλόνιον εἶναι ἄμριον τοῦ πρεσβυτέρου, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν σάκκον τοῦ ἐπισκόπου, καὶ σημαίνει ὅ,τι καὶ ἐκεῖνος.

Τὸ ὠράριον τέλος κατὰ τὸν Χρυσόστομον σημαίνει

τάς πτέρυγας τῶν ἀγγέλων· διὰ τοῦτο ὁ διάκονος ἐπέ-
χων τόπον ἀγγέλου, ὅταν παρασκευάζεται νὰ προσέλθῃ
εἰς τὴν μετάληψιν τῶν τιμίων δώρων, περιζώννυται τὸ
ὠράριον σταυροειδῶς ἐπὶ τοῦ στήθους εἰς ἐνδειξιν τρόμου
καὶ εὐλαβείας, μιμούμενος τὰ Χερουβὶμ καὶ Σεραφείμ·
τὰ ὅποια καλύπτουσι διὰ τῶν πτερυγίων τὰ πρόσωπα αὐ-
τῶν· πρὸς τοῦτοις σημαίνει τὸ προσόψιον, διὰ τοῦ ἐπει-
σοῦ οἱ διάκονοι ἀπεσπόγγιζον τὸ στόμα τῶν μεταλαμβανόν-
των τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου Ἰ. Χριστοῦ.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Περὶ τῶν ἐν τῷ ναῷ τελουμένων ἱερῶν
ἀκολουθιῶν καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς θείας
καὶ ἱερᾶς λειτουργίας.

Εἰς πόσα μέρη διακρίνονται αἱ ἱεραὶ ἀκολουθίαι ;

Αἱ ἀκολουθίαι τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας, αἱ καθ' ἑκάστην ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς τελούμεναι, διακρίνονται εἰς τακτικάς καὶ ἐκτάκτους· καὶ τακτικαὶ μὲν εἶναι αἱ ἑξῆς : ὁ ἱσπιδός, τὸ ἀπόδειπνον, τὸ μεσονυχτικόν, ὁ ὄρθρος, ἡ πρώτη ὥρα, ἡ τρίτη, ἡ ἕκτη, ἡ ἐνάτη καὶ ἡ λειτουργία· ἐκτάκτοι δὲ αἱ ἀκολουθίαι τῶν λοιπῶν μυστηρίων, καθὼς καὶ ἐκτείναι, αἱ ὅποια τελούνται κατὰ τὰς ἀνάγκας ἑκάστου χριστιανοῦ. Τὰς τακτικάς ὁμοῦς ἀκολουθίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ πρὸς εὐκολίαν τῶν πιστῶν, οἵτινες δὲν ἠδύναντο ἐνεκα τῶν βιοποριστικῶν αὐτῶν ἀσχολιῶν νὰ παρευρίσκωνται διαρκῶς εἰς αὐτάς, οἱ θεοὶ πατέρες συνέπτυξαν εἰς δύο μόνον συμπλέγματα· τελούνται δὲ τὸ μὲν ἐν τὴν πρωίαν, τὸ δὲ ἐν τὴν ἑσπέραν. Καὶ δὴ τὴν μὲν πρωίαν τελει-

ται τὸ μεσονυκτικόν, ὁ ὄρθρος, αἱ ὥραι· πρώτη, τρίτη καὶ ἕκτη καὶ ἡ λειτουργία· τὸ δὲ ἑσπέρας ἡ ἐνάτη ὥρα, ὁ ἑσπερινὸς καὶ τὸ ἀπόδειπνον· συνίστανται δ' ἅπασαι ἐκ διαφόρων τροπαρίων, ψαλμῶν καὶ εὐχῶν, τῶν μὲν τροπαρίων καὶ ψαλμῶν ψαλλομένων ἢ ἀναγινωσκομένων ὑπὸ τῶν χορῶν, τῶν δὲ εὐχῶν ἀναγινωσκομένων ὑπὸ τοῦ ἱερέως.

Ποία ἡ σημασία τῶν ἱερῶν τούτων ἀκολουθιῶν;

Τὸ μεσονυκτικὸν σημαίνει τὴν φοβεράν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία θὰ γείνη αἰφνης ἐν βαθείᾳ νυκτί (Ματθ. κε. 1—13) καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἐγένετο λίαν πρωί.

Ὁ ὄρθρος σημαίνει τὴν νύκτα, καθ' ἣν οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων συνέλαβον τὸν Ἰ. Χριστὸν καὶ ἔφερον αὐτὸν πρὸς τὸν ἀρχιερεῖα Ἀνναν.

Ἡ πρώτη ὥρα σημαίνει τὴν ὥραν, καθ' ἣν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν δέσμιος ἀπήχθη ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Καϊάφα πρὸς τὸν Πιλάτον.

Ἡ τρίτη ὥρα σημαίνει 1) τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Πιλάτου ἡ εἰς τὸν σταυρικὸν θάνατον καταδίκη τοῦ Σωτῆρος καὶ 2) τὴν τρίτην ὥραν, καθ' ἣν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἰδαι πυρίνων γλίσσων κατήλθεν ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους.

Ἡ ἕκτη ὥρα σημαίνει τὴν ἕκτην ἡμέραν καὶ ὥραν, καθ' ἣν ἐσταυρώθη ὁ Κύριος ἡμῶν.

Ἡ ἐνάτη ὥρα τελεῖται εἰς ἀνάμνησιν τῆς τριτῆς

ἐκείνης ὥρας, καθ' ἣν ὁ Σωτὴρ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα.

Ὁ ἑσπερινὸς εἶναι πάντοτε τὸ προοίμιον τῆς ἐπιούσης ἡμέρας καὶ σημαίνει τὴν ἀποκαθελωσιν τοῦ παναχράντου σώματος τοῦ Ἰ. Χριστοῦ.

Τὸ ἀπόδειπνον τελεῖται εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὥρας ἐκείνης, καθ' ἣν ἐκηδεύθη τὸ πανάχραντον σῶμα τοῦ Κυρίου ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ καὶ τοῦ Νικοδήμου.

Ποία εἶναι ἡ σπουδαιότερα καὶ ἱερωτέρα ἀκολουθία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ;

Ἡ σπουδαιότερα καὶ ἱερωτέρα ἀκολουθία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἀκολουθία τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας, κατὰ τὴν ὁποίαν τελεῖται ἡ μυστηριώδης καὶ ἀνείμακτος θυσία, τὴν ὁποίαν συνέστησεν ὁ Ἰ. Χριστὸς ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ, παραγγέλλας ῥητῶς τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς νὰ τελῶσιν αὐτὴν εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ. «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἰμὴν ἀνάμνησιν» (Λουκ. κε', 19). Οἱ Ἀπόστολοι μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, συνερχόμενοι μετὰ τῶν πιστῶν, ἐτέλουν, καθὼς διατάχθησαν, τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας (Πραξ. 6', 42—26).¹ Οὗτοι παρέδωκαν τοῦτο εἰς τοὺς διαδόχους

1. Ἡ λειτουργία κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ χρόνους ἐτέλετο περὶ τὴν ἑσπέραν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ μυστικοῦ δείπνου ἐν ψαλμοῖς, ὕμνοις καὶ ψισυχαῖς, καθ' ἣν μετε-

αὐτῶν καὶ τοιοῦτοτρόπως μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων θὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ τέλεις τῆς θείας λειτουργίας.

Πῶς διακρίνεται ἡ θεία λειτουργία;

Ἡ θεία λειτουργία, ἡπεὶδὴ εἶναι ἀνάμνησις ὅλου τοῦ βίου τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, διακρίνεται εἰς τρία μέρη: α) τὴν προσκομιδὴν, ἡ ὁποία παριστᾷ τὸν Ἰησοῦν πρὸ τῆς ἐπιγαίου αὐτοῦ ζωῆς, προσδοκώμενον ὡς Μεσσίαν· β) τὴν λειτουργίαν τῶν κατηχουμένων, ἡ ὁποία παριστᾷ τὸν βίον τοῦ Ἰ. Χριστοῦ ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι τῶν παθῶν καὶ γ') τὴν λειτουργίαν τῶν πιστῶν, ἡ ὁποία παριστᾷ τὸν μυστικὸν δειπνόν, τὰ πάθη, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

α'. Περὶ προσκομιδῆς.

Τί λέγεται προσκομιδὴ καὶ πῶς γίνεται;

Προσκομιδὴ λέγεται ἡ ὑπὸ τοῦ ἱερέως προετοιμασία τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, τὰ ὁποία ἀπαιτοῦνται εἰς τὴν λαμβάνον ἅπαντες τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Ἰ. Χριστοῦ· ἀκολουθῶς ἐγίνοντο τὰ δειπνα τῆς ἀγάπης (καὶ ὁγάπαι), εἰς τὰ ὁποία οἱ εὐποροὶ ἔριπον μὲθ' ἑαυτῶν ἄρτους, οἶνον καὶ παντοία φαγητὰ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν εἰς ἐνδοξὴν χριστιανικῆς ἀγάπης· ὥστε τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας καὶ τὰ δειπνα ἦσαν στενῶς συνδεδεμένα· ἀκολουθῶς ὅμως τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας ἐχωρίσθη ἀπὸ τῶν δειπνῶν τῆς ἀγάπης, τὸ μὲν ἐνεκὶν ἀπαξιών (Α. Κορινθ. ια. 20—22), τὸ δὲ διότι διήγειραν τὴν ὑπόψιν τῶν ἰθνηκῶν.

τέλειον τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας γίνεται δι' αὐτὴν ὡς ἐξῆς. Ὁ ἱερεὺς, ἀπὸ πρῶτον ἐνδύθη ἅπασαν τὴν ἱερατικὴν στολὴν, νύφη δὲ καὶ τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας, πορεύεται εἰς τὴν Πρόθεσιν, ὅπου ὑπάρχουσι τὰ πρὸς τέλειον τοῦ μυστηρίου τῆς Εὐχαριστίας ἱερὰ σκεύη καὶ ἑῷρα, ἧτοι ἄρτος ἐκ σίτου ἐνζύματος, φέρων ἐν τῷ μέτρῳ ἐντετυπωμένον τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ μετὰ τῶν λέξιων « Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ » $\frac{\text{ΙΣΧΡ}}{\text{ΝΙΚΑ}}$ καὶ οἶνος. Ἀκο-

λουθῶς λαμβάνει ἀνὰ χεῖρας τὸν ἄρτον καὶ σφραγίζων αὐτὸν διὰ τῆς λόγχης τρις τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ λέγει « Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ». Μετὰ ταῦτα διὰ τῆς λόγχης ἀποχωρίζει ἐκ τοῦ ἄρτου τὸ μέρος τῆς σφραγίδος, τὸ φέρον τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἐπιλέγων εἰς ἐκάστην ἀνατομὴν τοὺς ἐξῆς λόγους τοῦ προφήτου Ἠσαίου· « Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη—, καὶ ὡς ἁμνὸς ἁμιωμος ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφρωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ—ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη—τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; ὅτι αἱρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ ». Ἡ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐξαγομένη μερίς λέγεται ἁμνὸς καὶ εἰκονίζει τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰ. Χριστοῦ, ὁ δὲ ἄρτος τὴν ἀειπάρθενον Θεοτόκον. Ἀκολουθῶς θέτει τὸν ἁμνὸν ὑπτιον ἐπὶ τοῦ δισκαρίου καὶ χαράττων αὐτὸν σταυροειδῶς διὰ τῆς λόγχης λέγει « Θέσται ὁ ἁμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἱρὼν τὴν ἀ-

μαρτίαν τοῦ κόσμου ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας· πράττει δὲ τοῦτο εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἀκολουθῶς ὁ ἱερεὺς ἀναστρέφει τὸν ἄμνον καὶ νύττων αὐτὸν διὰ τῆς λόγχης ὑπὸ τὰ γράμματα ΙΣ εἰς ἀπεικόνισιν τῆς ὑπὸ τοῦ στρατιώτου λογχισθείσης πλευρᾶς τοῦ Σωτῆρος, ἐπιλέγει· «Εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἐνυξε καὶ εὐθέως ἐξηλθε αἷμα καὶ ὕδωρ· συγχρόνως δὲ χύνει ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ κοτηρίου οἶνον καὶ ὕδωρ εἰς ἀναπαράστασιν τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ὕδατος, τὰ ὅποια ἱερύσαν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Σωτῆρος.

Ἐφεξῆς τί πράττει ὁ ἱερεὺς;

Ἐφεξῆς ἐξαγει ἐκ τοῦ ἄρτου μερίδα τρίγωνον εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῆς Θεοτόκου καὶ τέθησιν αὐτὴν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ ἁμνοῦ, λέγων· «Παρίσσι ἡ βασιλῆσσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβιβλημένη, πεποικιλημένη». Ἀκολουθῶς ἐξαγει καὶ τοποθετεῖ ἀριστερὰ τοῦ ἁμνοῦ ἐννέα μερίδας εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν ἀγγέλων, τοῦ Προδρόμου, τῶν Ἀποστόλων, τῶν προφητῶν καὶ πάντων τῶν ὁσίων καὶ μαρτύρων, ἔσοι ἡγωνίσθησαν διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ ἐστήριξαν διὰ τοῦ αἵματος καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. Τέλος ἐξαγει καὶ τοποθετεῖ κάτωθεν τοῦ ἁμνοῦ μερίδας ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, δοόμενος ὑπὲρ ἀρέσεως τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.

1). Ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἐρθευόζως κακομαρτίων ἐφελθόν-

Μετὰ ταῦτα τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς;

Μετὰ ταῦτα τίθησιν ὁ ἱερεὺς τὴν ἀστερίσκον ἐπὶ τοῦ-

ται διὰ τῶν διήσεων τῶν ἐπιζώντων καὶ ἐξαίρετως διὰ τῆς προσφορῆς τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς περὶ τοῦτου ἱερομένου γνώμης ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις παραλαβοῦσα ἐκ παραδόσεως παρὰ τῶν Ἀποστόλων τὸ ἅγιον τοῦτο ἱερόν, ἐβίβητο ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπὲρ τῶν κακομαρτίων. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐρωτηθεὶς, ἰάν αἱ ψυχαὶ τῶν ἁμαρτωλῶν ἐφελθόνται ἐκ τῶν διήσεων τῶν ζώντων, τῶν διανεμόμενων καὶ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, ἀπεκρίθη οὕτως· «Εἰ μὴ εἶνος ἐνεργείας μετέχον· ἐκ τοῦτου, οἷα ἂν ἐν τῇ προσκομιδῇ ἐμνημονεύοντο». Ὁ Μ. Βασίλειος ὡσπύτως ἐν τῇ εὐχῇ τῆς γενναλυσίας κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς λέγει· «Ὁ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παντελεσίᾳ ἑορτῇ καὶ σωτηριῶδει ἰλασμοῦς ἱκεῖντες ὑπὲρ τῶν κατηχομένων ἐν Ἀθῇ καταξιῶσας δέχασθαι μεγάλας τε παροχὰς ἡμῖν ἰλυσθαι ἁρτίων τοῖς κατηχομένοις τῶν κατηχόντων· αὐτοῖς ἁγιαρῶν καὶ παρασχῶν παρὰ σοῦ καταλέμψισθαι». Καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος περὶ τοῦτου λέγει· «Εἰ δέ τις ἁμαρτωλὸς ἀπῆλθε καὶ διὰ τοῦτο δεῖ χαίρειν, ὅτι ἐνέκοπη τὰ ἁμαρτήματα, καὶ βουθῆν, ὡς ἂν οἶόν τι ἦ, οὐ δάκρυσιν, ἀλλ' εὐχαῖς ἱκετησίαις καὶ ἰλαροσύναις, καὶ προσφοραῖς, οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐπιτενέσθαι Ἡγεμόνος διατάζει ταῦτα γίνεται». Στεφάζεται δὲ εἴτις ἡ περὶ τῶν κακομαρτίων πίστις τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν ἑξῆς. Ἐπειδὴ οὔτε οἱ δίκαιοι, οὔτε οἱ ἁμαρτωλοὶ ἔλαβον εἰσὶν τιλαίαν ἀνταπόδοσιν διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν, ἡ Ἐκκλησία, εἰς τὸ ἅπτερον ἔλεος τοῦ Θεοῦ θαρροῦσα,

διακαρίουν καὶ καλύπτει τὰ τίμια δῶρα διὰ τῶν ὀρισμέ-
νων καλυμμάτων, θυμίων πρότερον αὐτά. Ἀκολουθῶς
θυμιά τὴν Πρόθεσιν καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεόν, ἵνα δεχθῇ
τὰ δῶρα ταῦτα καὶ μνημονεύσῃ τῶν προσφερόντων καὶ
ἐκείνων ὑπὲρ τῶν ὁποίων προσεφέρθησαν. Ἐν τέλει
ἀσπασάμενος εὐλαβῶς τὰ κεκαλυμμένα τίμια δῶρα,
ἀπέρχεται τῆς Πρόθεσεως. Τὸ θυμίαμα, τὸ ὁποῖον προσ-
φέρει ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν προσκομιδὴν σημαίνει τὰ δῶρα, τὰ
ὁποῖα προσέφερον εἰς τὸν Χριστόν οἱ Μάγοι.

Εἰς πᾶσαν ταύτην τὴν ἐργασίαν τοῦ ἱερέως παριστά-
μενος καὶ ὁ διάκονος ὑπηρετεῖ· ὅπου ἕμως δὲν ὑπάρχει
διάκονος, ὁ ἱερεὺς μόνος τελεῖ τὴν τε προσκομιδὴν καὶ
τὴν λειτουργίαν.

Τί ἀναγινώσκονται ἢ ψάλλονται ἐν τῷ ναῷ καθ' ἣν ὥραν
ὁ ἱερεὺς τελεῖ τὴν προσκομιδὴν;

Καθ' ἣν ὥραν τελεῖται ἐν τῷ ἱερῷ ἡ προσκομιδὴ,
ἀναγινώσκονται ἐν τῷ ναῷ αἱ ὥραι ἡ ψάλλεται ὁ ὁρ-
θρος, ἀποτελούμενος ἐκ διαφόρων κατανυκτικῶν τροπα-
ρίων, κανόνος, εἰρηῶν, αἰνῶν καὶ δοξολογίας, μετὰ
δέεται ὑπὲρ τῶν κειομένων, ὅπως καμψὴ ὑπὲρ αὐτῶν τὸ
Θεῖον ἔλεος καὶ λυτρώσῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀμαρτωλῶν ἀπὸ τῆς
μελλούσης κολάσεως.

1). Κατὰ τὸ παραδειγμα τῶν ἱεραρχικῶν δυνάμεων, πῶς ὁ-
ποιοὶ ἴστανται πλησίον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ καὶ αἰγιόπως
δοξαλογοῦσιν αὐτόν, καὶ ἡ ἐπὶ τῆς γῆς Ἐκκλησία ἀκτρίσκει
τὸν Ὑψίστον τὸ μὲν δι' ἀναγνώσεως πνευματικῶν ἔκ τε τῆς Π.
καὶ Κ. Διαθήκης, τὸ δὲ δι' ᾠδῶν, καθὼς περὶ αὐτοῦ

τὴν ὁποίαν ἀρχεται ἀμέσως ἡ λειτουργία τῶν κατηχου-
μένων.

6'. Περὶ τῆς λειτουργίας τῶν κατηχουμένων.

Πόθεν ἀρχεται καὶ ποῦ λήγει ἡ λειτουργία τῶν κατηχου-
μένων;

Ἡ λειτουργία τῶν κατηχουμένων ἀρχεται ἀπὸ τῆς
ἐκφωνήσεως «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ
τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων» καὶ λήγει εἰς τὴν ἐκφωνήσιν.
«Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε· οἱ κατηχούμενοι
προέλθετε· ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε· μὴ τις τῶν
κατηχουμένων». Ὀνομάζεται δὲ τὸ μέρος τοῦτο τῆς λει-
τουργίας λειτουργία τῶν κατηχουμένων, διότι εἰς τοῦτο

περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων (Ματθ. κς. 30.
Μαρκ. ις, 25. Ἰακώβ. ι, 13. Κολασ. γ, 16). *Πληροῦσθε
ἐν πνεύματι, λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠ-
δαῖς πνευματικαῖς ᾠδοῦντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὁ-
ρμῶν τῷ Κυρίῳ*. (Ἐφ. ι, 19). Ἄλλ' ἡ ψαλμωδία τῶν ἐκ-
κλησιᾶς ᾠδῶν κατὰ τὰς διατάξεις τῆς 6' Οἰκουμένης Συνόδου
(κην. 75) δὲν πρέπει νὰ γίνεται διὰ βοῶν ἀτάκτων καὶ ἐπιτι-
τερίων, μηδὲ διὰ κηλλιρωμένων ἀνοικίων καὶ ἀνακρίσεων,
ἀλλὰ μετὰ πολλῆς κατανύξεως καὶ εὐλαβείας, ἵνα οἱ προσ-
ερχόμενοι, κατανυγόμενοι τῇ καρδίᾳ ἀνακρίωσι τὴν διάνοιαν
αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν.

τὸ μέρος τῆς λειτουργίας εἶχον τὴν ἄδειαν κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ χρόνους νὰ παρευρίσκωνται καὶ οἱ κατηχούμενοι, ἐκεῖνοι δηλ. οἱ ὅποιοι ἐπεθύμουν νὰ βαπτισθῶσι, καὶ διὰ τοῦτο προηγουμένως κατηχούντο, ἤτοι ἐδιδάσκοντο τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Οὗτοι ἅμα ἤκουον τὴν ἐκφώνησιν «Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε» ἐξέρχοντο τοῦ ναοῦ, διότι, ἀβάπτιστοι ἔτι ὄντες, ἀνάξιοι ἦσαν νὰ παρίστανται κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας εὐχαριστίας.

Ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς λειτουργίας τῶν κατηχουμένων;

Τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς λειτουργίας τῶν κατηχουμένων εἶναι ἡ μικρὰ εἴσοδος, ὁ τρισάγιος ὕμνος, καὶ ἡ ἀνάγνωσις περικοπῶν ἐκ τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου.

Πῶς γίνεται ἡ μικρὰ εἴσοδος καὶ τί σημαίνει;

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία» καὶ τῆς μεγάλης συναπτῆς τῶν εἰρηνικῶν ψάλλονται τὰ λεγόμενα τρία ἀντίφωνα εἰς τιμὴν τῆς ἁγίας Τριάδος. Μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς ἐξέρχεται τοῦ ἱεροῦ βήματος διὰ τῆς βορείου πύλης κρατῶν ἀνὰ χειρὰς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον¹⁾, λαμπάδων προηγουμένων, καὶ ἐλθὼν εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ ἀνυψοῖ αὐτὸ, ἀναφωνῶν «Σοφία, ὀρθοί», μεθ' ὃ

1). Ὑπάρχοντος διακόνου, τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον φέρεται ὑπ' αὐτοῦ.

εἰσέρχεται εἰς τὸ ἅγιον βῆμα καὶ τίθῃσιν αὐτὸ ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης. Ἡ εἴσοδος αὕτη σημαίνει τὴν μετὰ τὸ βάπτισμα εἰς τὸν κόσμον ἐμφάνισιν τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, ὅτε ἤρξατο νὰ διδάσκῃ καὶ τὸ μὲν Εὐαγγέλιον παριστᾷ τὸν Κύριον Ἰ. Χριστὸν ἐμφανιζόμενον εἰς τὸν κόσμον, αἱ δὲ προηγουμέναι λαμπάδες σημαίνουν τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ, τὸ ἐν τῷ ἱερῷ Εὐαγγελίῳ, ἡ παριστᾷ τὸν Πρόδρομον Ἰωάννην, ἐλθόντα πρὸ τοῦ Κυρίου.

Τί σημαίνουν αἱ λέξεις «Σοφία, ὀρθοί»;

Ὁ ἱερεὺς (ἡ δὲ διάκονος) ὑψῶν τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον καὶ ἀναφωνῶν τὰς λέξεις «Σοφία, ὀρθοί» λέγει ἡμῖν ταῦτα περίπου: Χριστιανοί, τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι ἡ ἀληθινὴ Σοφία· ἐγέρθητε καὶ στήτε μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαθείας καὶ ἀνυψώσατε τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διανοίαν ὑμῶν ἐκ τῶν γῆινων πρὸς τὰ οὐράνια. Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην ψάλλουσιν οἱ χοροὶ τὸν ἕξῃς ὕμνον: «Λεῖτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπείσωμεν Χριστῷ. Σῶσον ἡμᾶς, Πάτερ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ψάλλοντάς σοι ἁλληλοῦδια», διὰ τοῦ ὁποῦ προτρεπόμεθα νὰ προσκυνήσωμεν τὸν ἐπιφανέντα Κύριον καὶ νὰ προσπείσωμεν αὐτῷ ὡς δοῦλοι, ζητοῦντες συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.

Πότε ψάλλεται ὁ τρισάγιος ὕμνος;

Μετὰ τὴν μικρὰν εἴσοδον οἱ μὲν χοροὶ ψάλλουσι τὰ ἀπολυτίκια τῆς ἑορτῆς καὶ τοῦ ἁγίου, εἰς τὸν ὅποτον εἶναι καθιερωμένος ὁ ναός, ὁ δὲ ἱερεὺς ἐν τῷ ἱερῷ βήματι,

ιστάμενος πρὸ τῆς ἁγίας τραπέζης, δέεται τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν πιστῶν (τοῦτο δὲ πράττει ἱερεὺς μέχρι τῆς λήξεως τῆς λειτουργίας, ὡς αἰεὶ ἐξωθεν οἱ χοροὶ ψάλλουσιν). Μετὰ τὰ ἀπολυτικά ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ: «Τοῦ Κυρίου δεηθώμεν, ὅτι ἅγιος εἰ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, καὶ ἀμέσως οἱ χοροὶ ἀρχονται ψάλλοντες τὸν τρισάγιον ὕμνον: «Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς», διὰ τοῦ ὁποίου ὑμνεῖται ἡ Τριάς. Ὁ τρισάγιος ὕμνος λέγεται καὶ ἀγγελικός: διότι κατὰ παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, γενομένης λιτανείας πρὸς κατάπαυσιν τῶν μεγίστων σεισμῶν, οἱ ὁποιοὶ συνέβησαν τῷ 417 ἐν Κωνσταντινουπόλει, παῖς τις ἀνθρώπη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἤκουσεν αὐτὸν ψαλλόμενον ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. Ὅτε δὲ ἀρέσθη εἰς τὴν γῆν, ἐρανέωσεν αὐτὸν εἰς τὸν τότε Πατριάρχην Κων(σταντινουπόλεως) ἅγιον Πρίκλον καὶ ἐκτοτε ὁ ὕμνος οὗτος ψάλλεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Πότε γίνεται ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου;

Ἀμέσως μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον γίνεται ἡ ἀνάγνω-

1) Πρῶτον μὲν ταπεινῇ τῇ φωνῇ, ὡς εἰ ἐν οὐρανοῖς ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἀναμειψόμενος καὶ εἰς τὴν γῆν μέλλει ἀκούεσθαι, εἴτα δὲ, φωνήσαντος τοῦ διακόνου «Δέσποτα», γηγωνάψαλλεται φωνῇ, ἵνα σημαίνεται ἡ ἐπὶ γῆς ἡχετικωτέρα ψαλμωδία αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀντιψαλλόντων τοῖς ἀγγέλοις πιστῶν.

σις τοῦ Ἀποστόλου (ἐκ τῶν πράξεων τῶν Ἀποστόλων ἢ τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν), πρὸ τῆς ὁποίας ὁ διάκονος ἢ ἐλλείποντος τούτου ὁ ἱερεὺς καθιστᾷ προσεκτικούς τοὺς ἐκκλησιαζομένους εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν ἀναγνωσθησμένων διὰ τῶν λέξεων «Πρόσχωμεν, σοφία, πρόσχωμεν» ἤτοι: «Ἀς προσέξωμεν εἰς τὴν ἀκρόασιν τῆς Σοφίας, ἥτις περιέχεται ἐν τῷ Ἀποστόλῳ». Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου σημαίνει τὴν ἀποστολὴν τῶν Ἀποστόλων εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἀποστόλου ψάλλεται τὸ Ἀλληλουῖα, λέξις ἑβραϊκῇ, ἐρμηνευομένη Διναίτε τὸν Θεὸν σημαίνει δὲ ἡ δοξολογία αὐτῇ τὰ ἑξῆς: Δοξάσωμεν τὸν Θεόν, διότι διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων ἰδιδάχθημεν τὴν ἔλευσιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον.

Πότε γίνεται ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου; Ὡς εἰς τὴν φωνήν.

Μετὰ τὸ Ἀλληλουῖα ὁ μὲν ἱερεὺς διαγίρει τὴν προσοχὴν τῶν πιστῶν διὰ τῆς ἐκφωνήσεως «σοφία, ὀρθοί, ἀκούσωμεν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου» καὶ εὐλογεῖ συγχρόνως ἐπιλέγων «Εἰρήνη πᾶσι»: ὁ δὲ διάκονος, λαβὼν τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον καὶ ἀναβάς ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος (ψαλλομένου τοῦ Ἀλληλουῖα), ἀρχεται ἀναγιγνώσκων μετὰ τῇ φωνῇ τὴν ὁρισμένην περικοπὴν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου (Μὴ ὑπάρχοντος διακόνου τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἀναγιγνώσκεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἀπὸ τῆς ὥρας πύλης). Τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου πρέπει πάντες οἱ ἐν τῷ ναῷ Χριστιανοὶ μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας νὰ ἀκροώμεθα,

ὥς νὰ ἀκούωμεν τὸν ἴδιον Ἰ. Χριστὸν διδάσκοντα ἡμᾶς. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ὁ χορὸς ψάλλει τὸ « Δόξα σοι Κύριε, δόξα σοι », εὐχαριστῶν τῷ Κυρίῳ ἐκ μέρους πάντων, ὅτι ἡξίωσεν αὐτοὺς νὰ ἀκούσῃσι τὴν θεῖαν αὐτοῦ διδασκαλίαν.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου τί ἔπεται;

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου γίνεται ἡ ἐκτενὴς δέησις· ὁ διάκονος στᾶς πρὸ τῆς ὡραίας πύλης (ἡ ἐλλείποντος τούτου ὁ ἱερεὺς ἱστάμενος πρὸ τῆς ἁγίας τραπέζης), προτρέπει τοὺς πιστοὺς, ἵνα ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης διανοίας δεηθῶσι τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ διαφόρων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ζώντων καὶ τεθνεώτων· ἡ ἐκτενὴς αὕτη δέησις εἶναι ἡ ἑξῆς· « Εἰπώμεν πάντες ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν εἰπώμεν (ὁ χορὸς συμπληρῶν ἀναφωνεῖ τὸ « Κύριε, ἐλέησον » τρίς εἰς σημεῖον τῆς θερμῆς δεήσεως, ἐπαναλαμβάνων αὐτὸ εἰς ἐκάστην αἵτησιν). Κύριε Πατοκράτορ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, δεόμεθά σου, ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον. Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, δεόμεθά σου, ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον. Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν (Ζεῆνος). Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἱερέων, ἱερομονάχων, ἱεροδιακόνων καὶ μοναχῶν καὶ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ ἡμῶν ἀδελφότητος. Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλεους, ζωῆς, εἰρήνης, ὑγείας, συγχωρήσεως καὶ ἀγνότητος τῶν ἁμαρ-

τιῶν τῶν δούλων σου, πάντων τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν, τῶν κατοικούντων καὶ εὐρισκομένων ἐν τῇ πόλει ταύτῃ σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις. Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν μακαρίων καὶ ἀειμνήστων κτιτόρων τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας (ναοῦ) ταύτης καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν προσαναπαυσανένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἐνθάδε εὐσεβῶς καμένων καὶ ἀπαρταχῶν ὀρθοδόξων. Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν καρποφορούντων καὶ καλλιεργούντων ἐν τῷ ἁγίῳ καὶ πανσέπτῳ ναῷ τούτῳ, κοπιούντων, ψαλλόντων καὶ ὑπὲρ τοῦ περιεστῶτος λαοῦ, τοῦ ἀπεκδεχομένου τὸ παρὰ σοῦ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. »

Τί ἔπεται μετὰ ταῦτα;

Ἀκολουθῶς ὁ διάκονος (ἡ ἐλλείποντος τούτου ὁ ἱερεὺς) προτρέπει τοὺς μὲν κατηχομένους νὰ δεηθῶσι τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἑαυτῶν, τοὺς δὲ πιστοὺς νὰ πράξωσι τὸ αὐτὸ ὑπὲρ τῶν κατηχομένων διὰ τῶν ἑξῆς· « Εὐξασθε οἱ κατηχούμενοι τῷ Κυρίῳ. Οἱ πιστοὶ ὑπὲρ τῶν κατηχομένων δεηθῶμεν, ἵνα ὁ Κύριος αὐτοὺς ἐλεήσῃ· κατηχήσῃ αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας· ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης· ἐνώσῃ αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Σῶσον, ἐλέησον, ἀντιλαβοῦ καὶ διαφύλαξον αὐτοὺς ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι. Τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ ἱερεὺς ἐξαπλῶνει ἐπὶ

1). διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

τῆς ἁγίας τραπέζης τὸ εὐαγγέλιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πρόκειται νὰ τιθῶσι μετὰ τὴν μεγάλην εἰσοδὸν τὰ ἐκ τῆς Προθέσεως μετενεχθησόμενα τίμια δῶρα. Μετὰ τοῦτο, ἡμεῖς ἀρχεται πλέον ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν, ὁ διάκονος (ἢ ἑλλειπόντος τούτου ὁ ἱερεὺς) διατάσσει τοὺς κατηχομένους νὰ ἐξέλθωσι τοῦ ναοῦ, λέγων μεγάλη τῇ φωνῇ, «Ὅσοι κατηχομένοι προέλθετε· οἱ κατηχομένοι προέλθετε· ὅσοι κατηχομένοι προέλθετε· μὴ τις τῶν κατηχομένων». Οἱ κατηχομένοι ἀκούοντες ταῦτα ἐξέρχοντο ἀμέσως τοῦ ναοῦ, διότι ὡς ἀδάπτιστοι, ἦσαν ἀνάξιοι νὰ παρευρίσκωνται κατὰ τὴν τέλει τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας Εὐχαριστίας, τὸ ὅποιον ἡ Ἐκκλησία εἰς μόνους τοὺς πιστοὺς (βεβαπτισμένους) ἀποκαλύπτει.

Ἐνταῦθα λήγει ἡ λειτουργία τῶν κατηχομένων καὶ ἀρχεται ἡ τῶν πιστῶν. Ἡ ὑπὲρ τῶν κατηχομένων δέησις ἐτερεύθη μέχρι τοῦδε, μολοντί ἐξέλπει πλέον ἡ τάξις αὐτῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον διότι εἶναι σημείον διακριτικὸν τῆς λειτουργίας καὶ δεῦτερον διὰ νὰ φαίνεται ἡ τάξις, ἥτις ἐτερεῖτο ἐν τῇ λειτουργίᾳ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

γ'. Περὶ τῆς λειτουργίας τῶν πιστῶν.

Πόθεν ἀρχεται καὶ ποῦ λήγει ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν;
Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἀπαλώ-

σεως τῶν κατηχομένων καὶ λήγει εἰς τὸ «Δι' εὐχῶν». Τὸ μέρος τοῦτο τῆς λειτουργίας λέγεται λειτουργία τῶν πιστῶν, διότι μόνον εἰς τοὺς πιστοὺς ἐπιτρέπεται νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὴν τέλει τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Πόθεν ἀρχεται ἀκριβῶς ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν;
Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν ἀρχεται διὰ τῆς ἐπιφωνήσεως «Ὅσοι πιστοί, εἰ καὶ εἰ ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου διαβῶμεν», διὰ τῆς ὁποίας προτρεπόμεθα, ἵνα προετοιμασθῶμεν διὰ τὴν θεῖαν μυσταγωγίαν. Ἐπειὴς ὁ διάκονος (ἢ ἑλλειπόντος τούτου ὁ ἱερεὺς) δις ἐπανειλημμένως ἀναφωνεῖ τὴν ἐκφώνησιν «Σοφία», διὰ τῆς ὁποίας ἀναγγέλλει εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν ἑναρξιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ καθιστᾷ αὐτοὺς προσεκτικούς.

Τί ἐπαίται μετὰ ταῦτα;

Μετὰ ταῦτα ψάλλεται ὑπὸ τῶν χορῶν ὁ ἐκτὸς χειροδικὸς ὕμνος· «Οἱ τὰ Χερουβείμ μυστικῶς εἰκονίζοντες καὶ τῇ ζωοποιῇ Τριάδι τὸν Τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες, πάσαν τὴν βρωτικήν ἀποθώμεθα μέμιναν, ὡς τὸν βασιλεῖα τῶν ὁλῶν ἐποδεξόμενοι, ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν, ἀλληλουῖα»¹. Διὰ τοῦ

1). Ὁ χειροδικὸς οὗτος ὕμνος εἶναι ἱπταρὴ τοῦ ἀρχαίου χειροδικοῦ ὕμνου, ὅστις ψάλλεται νῦν τὸ Μ. Σάββατον, ἔχων οὗτος «Στηράτω πάσα σάρξ βρωτεία καὶ στήτω μετὰ γόδου καὶ τρέμω καὶ ρηδὲν γήμον· λογίζεσθω ἐν ἑαυτῇ· ὁ γὰρ

ἐν τῷ ναῷ πιστοὶ ἐρείλουσι κατερχόμενοι τῶν στασιῶν
νὰ κλίνωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, λέγοντες μυστικῶς καὶ
μετὰ κατανύξεως τὸ τοῦ ληπτοῦ «Μνήσθητί μου, Κύριε,
ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου».

Μετὰ ταῦτα τί γίνεται ;

Ὁ διάκονος ἐξέρχεται τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ στὰς ἐ-
νώπιον τῆς ὥραιας πύλης (ἢ, ἔλλαττει τοῦτου ὁ ἱερεὺς,
ιστάμενος πρὸ τῆς ἀγίας τραπέζης), προτρέπει τοὺς πι-
στοὺς νὰ ζητήσωσι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ ἑξῆς αἰτήματα :
«Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηρικὴν καὶ ἁ-
γαπήσιμον παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα. Ἀγγέλων
εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγόν, γνῶσιν τῶν ψυχῶν καὶ τῶν
σωμάτων ἡμῶν, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα. Συγ-
γνώμην καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῶν πλημμε-
λημάτων ἡμῶν παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα. Τὸν
ἐπόλοιτον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν εἰρήρῃ καὶ με-
τανοίᾳ ἐκτελέσαι παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα. Χρι-
στιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυν-
τα, εἰρηρικὰ καὶ καλὴν ἀπολογία, τὴν ἐπὶ τοῦ θρο-
νοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ αἰτησώμεθα» (Ὁ χορὸς εἰς
ἑκάστον αἶτημα ἀναφωνεῖ «Παράσχου, Κύριε» ἢ τιν-
δος ἡμῶν, ὅ,τι ζητοῦμεν, Κύριε. Μετὰ τὸ τέλος τῶν
αἰτημάτων ὁ ἱερεὺς ἀναφωνεῖ «Διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ
μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ ἐδόξητός ἐστι σὲν τῷ
παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, τῶν
καὶ ἀπὸ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων» ἢ τινος Θεοῦ

ζητοῦμεν καὶ σὲ παρακαλοῦμεν νὰ δώσῃς ἡμῶν ταῦτα
διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ. Ἀχο-
λουθῶς ὁ ἱερεὺς εὐλογῶν τὸν λαὸν ἀναφωνεῖ «Εἰρήρῃ
πᾶσι», ὁ δὲ διάκονος τὰ ἑξῆς «Ἀγαπήσωμεν ἀλλή-
λους, ἵνα ἐν ὁμοσίᾳ ὁμολογήσωμεν» καὶ ὁ χορὸς τῶν
ψαλτῶν συμπληρῶν τὴν ἐκφώνησιν τοῦ διακόνου ἐπιλέγει
ἀπὸ μέρους τῶν πιστῶν «Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦ-
μα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον (ὁμολογοῦμεν)». ὁμολογεῖ δηλ. τὴν ἐγκάρδιον πρὸς τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν πί-
στιν. Εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅτε
καθ' ἑκάστην λειτουργίαν ἐκοινωνοῦν οἱ χριστιανοί, ἅμα
ὁ διάκονος ἐρέωνι τὸ «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους», οἱ πι-
στοὶ ὑπακούοντο ἀλλήλους, οἱ μὲν ἄνδρες τοὺς ἄνδρας, αἱ
δὲ γυναῖκες τὰς γυναῖκας¹⁾. Ὁ ἀσπασμὸς οὗτος ἐπαυτε
πλέον, γίνεται δ' ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος μεταξὺ πολ-
λῶν ἱερέων συλλειτουργούντων διδάσκει ἐν τούτοις ἡ-
μᾶς, ὅτι ἀνευ ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον δὲν γίνονται δε-
κτὰ παρὰ τῷ Θεῷ οὔτε αἱ προτευχαί, οὔτε τὰ δῶρα ἡ-
μῶν.

Μετὰ τὸν ἀσπασμὸν τί ἀκολουθεῖ ;

1). Ἐκτελοῦντας τὴν ἐντολὴν τοῦ Σωτῆρος, εἰπόντος «Ἐὰν
οἱ προσγένης τὸ θῶρόν σου ἐπὶ τὸ θεσιαστήριον, κάκει
μνησθήσῃς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχη τι κατὰ σοῦ, ἄγει τὸ θῶ-
ρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θεσιαστήριου καὶ ἔπαγε πρῶτον
διαλλάττει τῷ ἀδελφῷ σου καὶ τότε ἔλθων πρόσφερε τὸ
θῶρόν σου». (Ματθ. ι, 23—24).

Μετὰ τὸν ἀσπασμὸν ὁ διάκονος ἀναφωνεῖ· «Τὰς θύρας τὰς θύρας ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν». Διὰ τῆς ἐκφωνήσεως «Τὰς θύρας, τὰς θύρας» διατάσσονται οἱ φύλακες τῶν θυρῶν νὰ κλείσωσιν αὐτάς, ἵνα μὴ εἰσέλθῃ ἀπιστός τις ἢ ἔθνικός, καθ' ὃν χρόνον πρόκειται νὰ γείνῃ ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως· διὰ δὲ τοῦ παραγγέλματος «Ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν», ἐξηγίρεται ἡ προσευχή τῶν ἐν τῷ ναῷ πιστῶν, ἀμέσως δὲ ἀνοίγεται τὸ παραπέτασμα τῆς ὥραιας πύλης καὶ ἀπαγγέλλεται τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπαγγελίας τοῦ Συμβόλου ὁ ἱερεὺς ἐπιστενάζει ἀνωθεν τῶν τιμίων δώρων τὸν ἀέρα, τὸ ὅποιον σημαίνει τὸν μέγαν σεισμὸν ὅστις ἐγένετο κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου. Ὅταν δὲ ἀπαγγέλλεται τὸ εἰς ἄρθρον τοῦ Συμβόλου, «Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς», καταβιδάζει τὸν ἀέρα καὶ διπλῶναι αὐτόν, τὸ ὅποιον εἰκονίζει τὸν ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου κατὰ τὴν ἀνάστασιν ἀποκυλισθέντα λίθον. Τὸ δὲ ἀνοιγμα τοῦ παραπετάσματος τῆς ὥραιας πύλης κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ Συμβόλου σημαίνει, ὅτι τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως πρέπει νὰ ὁμολογήσωσιν οἱ πιστοὶ ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Ὑψίστου.

Τί γίνεται μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως;

Μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ Συμβόλου, ἐπειδὴ προσεγγίζει ἡ στιγμή, καθ' ἣν πρόκειται νὰ ἁγιασθῶσι τὰ τίμια δῶρα, ὁ διάκονος (ἢ ἐλλείψει τούτου ὁ ἱερεὺς) συνιστᾷ

εἰς τοὺς πιστοὺς νὰ ἵστανται μετὰ μεγίστης προσοχῆς καὶ εὐλαθείας, διὰ νὰ καταστῶσιν ἄξιοι νὰ προσφέρωσιν ἐν εἰρήνῃ τὴν ἁγίαν ἀναφοράν, ἥτοι τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, ἐκφωνῶν· «Στῶμεν καλῶς· στῶμεν μετὰ φόβου. Πρόσχωμεν τὴν ἁγίαν ἀναφοράν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν». Εἰς τὴν ἐκφωνήσιν ταύτην ὁ χορὸς ἐκ προσώπου πάντων τῶν πιστῶν ἀπαντᾷ· «Ἐλεον εἰρήνης, θεσίαν αἰνέσεως»· ἥτοι, «Ἡ μόνη θυσία, τὴν ὅποιαν ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν εἰς σέ, Θεέ, εἶναι ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη καὶ εὐσπλαγχνία καὶ οἱ πρὸς σέ εὐχαριστήριοι ὕμνοι, διότι ἐξηγόρασας ἡμᾶς διὰ τοῦ αἱματός σου». Ὁ ἱερεὺς ἀκούων τὴν εὐσεβῆ ταύτην προθυμίαν τῶν πιστῶν εὐλογεῖ αὐτοὺς διὰ τῶν ἐξῆς ἀποστολικῶν λόγων· «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰη μετὰ πάντων ὑμῶν»· ὁ δὲ λαὸς διὰ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν ἀντιπεύχεται λέγων· «Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματος σου», ἥτοι· Ἐστω καὶ μετὰ σοῦ ὁ,τι ἐπὶ ἡμῶν εὐχεσθαι. Ἐπειτα ὁ ἱερεὺς προτρέπει τοὺς πιστοὺς νὰ ὑψώσωσι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν, τὸν κατοικοῦντα ἄνω, ἐν τῷ οὐρανῷ, λέγων· «Ἀνωσχωμεν τὰς καρδίας»· ὁ δὲ χορὸς ἀπὸ μέρους πάντων ἀπαντᾷ· «Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον»· δηλ. «Τὰς καρδίας ἡμῶν ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον καὶ οὐχὶ πρὸς τὰ γένη»· ὁ δὲ ἱερεὺς εὐθὺς παραγγέλλει πάλιν· «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ», καὶ ὁ λαὸς διὰ τοῦ χοροῦ

ἀντιφωνεῖ· «*Ἄξιον καὶ δίκαιον*» δηλ. *Εἶναι ἄξιον καὶ δίκαιον* νὰ εὐχαριστῶμεν τῷ Κυρίῳ διὰ τὰ ἅπαντα πρὸς ἡμᾶς ἀγαθὰ τού· καὶ ἀμέσως κλείεται τὸ κταπέτασμα τῆς ὥραιας πύλης, διότι δὴν εἶναι πάντες ἄνθρωποι νὰ προσβλέπωσι τὰ τίμια εἶδη, ἐμὴ μένον· οἱ λειτουργοῦντες.

Τί ἰπταται μετὰ ταῦτα;

Μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς, ἱστάμενος πρὸ τῆς ἀγίας τραπέζης, εὐχαριστεῖ θερμῶς τῷ Θεῷ διὰ τὰς πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας του λέγων· «*Ἐπὲρ τούτων ἀπάντων εὐχαριστοῦμεν Σοὶ καὶ τῷ μονογενεῖ σου*· *Τῷ καὶ τῷ Πνεύματι σου τῷ ἁγίῳ· ἐπὲρ πάντων ὧν ἴσμεν καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν, τῶν φανερῶν καὶ ἀφανῶν ἐνεργησιῶν τῶν εἰς ἡμᾶς γεγενημένων*· *Εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ ἐπὲρ τῆς λειτουργίας ταύτης, ἥν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν διέξασθαι κατηξίωσας, καίτοι σοι παριστήκασι χιλιάδες ἀρχαγγέλων καὶ μυριάδες ἀγγέλων, τὰ Χερουβίμ καὶ τὰ Σεραφείμ, ἐξαπτερόνγα, πολυόρμητα, μετάρσια, πτερωτά (καὶ ἐκφώνως ἐξακολουθοῦν τὴν δέησιν ἀναφωνεῖ)*· «*τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα, βοῶντα, κεκραγόντα καὶ λέγοντα*»· ὁ χορὸς συμπληρῶν ἐπίσης τὴν δέησιν ψάλλει· «*Ἄγιος ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ¹, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου*»². Ὁ χορὸς εἰς τὸν ἀγγελικὸν τοῦτον ὕμνον

1. Σαβαώθ=κύριος τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων.

2. Τὸν ὕμνον τοῦτον ἤκουσεν ὁ προφῆτης Ἡσαΐας ψαλλόμενον ὑπὸ τῶν Σεραφείμ (Γ, 3).

συνάπτει καὶ τὸν ὕμνον, τὸν ὁποῖον ἱψάλλον οἱ παῖδες τῶν Ἑβραίων, ὑποδεχόμενοι μετὰ βάλων καὶ κλάδων τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ· «*Ὡσαννὰ ἐν τοῖς Ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὦσαννὰ ἐν τοῖς Ὑψίστοις*»¹. Ἡνώθησαν δὲ οἱ δύο οὗτοι ὕμνοι, ἐπειδὴ μία ἐκκλησία ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων διὰ Ἰ. Χριστοῦ ἐγένετο.

Ψαλλομένου τοῦ ἐπινικίου ὕμνου, τί ποιεῖ ἐν τῷ ἱερῷ βήματι ὁ ἱερεὺς;

Ψαλλομένου τοῦ ἐπινικίου ὕμνου, ὁ ἱερεὺς ἐξακολουθεῖ θερμῶς εὐχαριστῶν τὸν Θεὸν διὰ τὴν μεγάλην πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀγάπην αὐτοῦ, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐστείλεν εἰς τὸν κόσμον τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱόν, ὅστις πληρώσας τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, διέταξεν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ τοῦ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας· ἐκφωνεῖ δὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος, τοὺς ὁποίους εἶπε προσφέρων εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ· «*Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα, τὸ ἐπὲρ ὑμῶν κλῶμενον εἰς ἁγρεσιν ἁμαρτιῶν*» καὶ «*Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καιρῆς διαθήκης, τὸ ἐπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἁγρεσιν ἁμαρτιῶν*». Εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐκφωνήσεις ταύτας ὁ λαὸς διὰ τοῦ χοροῦ ἀπαντᾷ· «*Ἀμήν*» ἤτοι· «*Γένοιτο, ἵνα μεταβληθῇ ὁ μὲν ἄρτος εἰς σῶμα, ὁ*

1. Ὡσαννὰ = δόξα ἔστω τῷ ἐν τοῖς ὕψιστοις Θεῷ.

δὲ οἶνος εἰς αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ οὕτως ἀξιωθώμεν νὰ κοινωνήσωμεν αὐτῶν».

Μετά δὲ ταῦτα τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς ;

Μετά ταῦτα ὁ ἱερεὺς ἀναφωνεῖ· «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν Σοὶ προσφέρωμεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα» ἦτοι· «Ἀπέναντι ὅλων τῶν εὐεργετημάτων, τὰ ὅποια ἐπέδωκες εἰς ἡμᾶς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, εἰς ἐνδειξιν εὐχαριστίας καὶ εὐγνωμοσύνης προσφερόμεν σοι, Ὁψιστε Θεέ, τὰ δῶρα ταῦτα, λαμβάνοντες αὐτὰ ἐκ τῶν δώρων, τὰ ὅποια σὺ ἐχάρισας εἰς ἡμᾶς κατὰ πάντα (=ἀείποτε) καὶ διὰ πάντα (ἄνθρωπον). Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην φάλλεται ὑπὸ τῶν χορῶν ὁ ἐξῆς εὐχαριστήριος ὕμνος· «Σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου ὁ Θεὸς ἡμῶν». Τὴν στιγμὴν ταύτην ὀφείλουσιν οἱ πιστοὶ νὰ κατέρχωνται τῶν στασιδίων καὶ νὰ προσεύχωνται μετὰ κατανύξεως καὶ μεγίστου σεβασμοῦ, διότι ἡ στιγμὴ αὕτη εἶναι ἡ σπουδαιότατη στιγμὴ τῆς λειτουργίας, καὶ ἡ ἣν τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς μετουσιώσεως τῶν τιμίων δώρων εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου Ἰ. Χριστοῦ τῇ δυνάμει τοῦ παναγίου Πνεύματος.

Τί πράττει ὁ ἱερεὺς, φελλομένου τοῦ ὕμνου «Σὲ ὑμνοῦμεν» ;

Ὁ ἱερεὺς παρακαλεῖ καὶ ἱκετεύει τὸν Θεόν, λέγων μυστικῶς· «Παρακαλοῦμεν καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν, κατὰπεμψόν τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον

τοῦτον, σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου (εὐλογεῖ σταυροειδῶς τὸν ἅγιον ἄρτον) τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου (εὐλογεῖ σταυροειδῶς τὸ ἅγιον ποτήριον), μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ (εὐλογεῖ ἀμφότερα), ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς τῇσιν ὑψύσεως, εἰς ἄφρισιν ἁμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, εἰς βασιλείας οὐρανῶν πληρωσιν, εἰς παρησίαν τὴν πρὸς σέ, μὴ εἰς κρίμα ἢ κατάκριμα. Ἐν προσφερόμεν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρίαν ὑπὲρ τῶν πίστει ἀναπαυσσμένων προπατόρων, πατέρων, προφητῶν, Ἀποστόλων..... καὶ πάντος πνεύματος δικαίου ἐν πίστει τετελειωμένου (καὶ ἐκφώνως), ἐξαιρέτως (προσφερόμεν σοι ταύτην ὑπὲρ) τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας». Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην ὁ χορὸς μεγαλύνει τὴν Θεοτόκον, φάλλων τὸν ἐξῆς ὕμνον. «Ἀξιὸν ἔστιν ὡς ἀληθῶς μακαρίζει σε, τὴν Θεοτόκον, τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβείμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφείμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὁντως Θεοτόκον σὲ μεγαλύνομεν».

1. Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἱερεὺς εἶπε τὴν λέξιν μεταβαλὼν, πάντοτε μετουσιεῖται ὁ μὲν ἄρτος εἰς σῶμα, ὁ δὲ οἶνος εἰς αἷμα τοῦ Χριστοῦ τῇ δυνάμει καὶ ἐνέργειᾳ τοῦ ἁγ. Πνεύματος.

Τί πράττει ὁ ἱερεὺς ψαλλομένου τοῦ ὕμνου τούτου :

Ψαλλομένου τοῦ ὕμνου τούτου, ὁ ἱερεὺς, ὡς ἱστάμενος πλέον ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, παρακαλεῖ αὐτὸν θερμῶς ὑπὲρ τῶν τεθνηώτων, ὑπὲρ πάντων τῶν ζώντων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ τῶν βασιλείων καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως, λέγων ἐκφώνως: « Ἐν πρώτοις μνησθῆμι, Κύριε, τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν (δεῖνος), ὃν χάρισαι ταῖς ἀγίαις σου Ἐκκλησίαις ἐν εἰρήνῃ σῶσον, ἐντιμοῦ, ὑγιᾶ, μακροημερεύοντα καὶ ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας ». Τὴν στιγμὴν ταύτην ὁραίνει ἕκαστος χριστιανὸς νὰ μνημονεύῃ μυστικῶς τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν του, ζώντων καὶ τεθνηώτων.

Μετὰ ταῦτα τί γίνεται;

Μετὰ ταῦτα ὁ διάκονος ἐξέρχεται τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ στὰς πρὸ τῆς ὡραίας πύλης προτρέπει τοὺς πιστοὺς, ἵνα μετ' αὐτοῦ δεηθῶσι τοῦ Θεοῦ, λέγων: « Ὑπὲρ τῶν προσκοιμισθέντων τιμίων δώρων τοῦ Κυρίου δεηθώμεν. Ὅπως ὁ φιλόανθρωπος Θεός, ὁ προσδεξάμενος αὐτὰ εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον καὶ τοῦτον αὐτοῦ θεοσιστήριον εἰς ὁσμήν ἐνώδιας πνευματικῆς, ἀντικαταπέμψῃ ἡμῖν τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος δεηθώμεν. Ὑπὲρ τοῦ ρυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης τοῦ Κυρίου δεηθώμεν, Ἁντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ δια-

1. Οἱ χοροὶ ἀπαντῶσι εἰς ἑκάστην δέσπιν τὸ « Κύριε ἐλέησον ».

φράδαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι. Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα. Ἀγγελοῦ εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγόν, φράδακα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα. Συγγνώμην καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῶν πλημμελημάτων ἡμῶν παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα. Τὸν ἐπόλοιτον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ μετανοίᾳ ἐκτελέσαι παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα. Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά καὶ καλὴν ἀπολογία, τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου βήματος τοῦ Χριστοῦ αἰτησώμεθα¹. Τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἰτησάμενοι, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα².

Τί ἐπιτελεῖται μετὰ τὴν ἐκτενῆ ταύτην δέσπιν;

Μετὰ τὴν ἐκτενῆ ταύτην δέσπιν, ἐπειδὴ πλησιάζει ἡ στιγμὴ τῆς θείας κοινωνίας, ἀπαγγέλλεται ἡ Κυριακὴ προσευχή, διὰ τῆς ὁποίας παρακαλοῦμεν τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα, ἵνα δώσῃ ἡμῖν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἡμῶν συντελοῦντα. Ἀπαγγελλομένης δὲ ταύτης, ὁ διάκονος, ὡς προετοιμαζόμενος νὰ κοινωνήσῃ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ

1. Εἰς ἑκάστην αἴτησιν οἱ χοροὶ ἀναφωνοῦσι « Παράσχου, Κύριε » ἢ τὰς λέξεις ἡμῖν τὰ αἰτούμενα.

2. Οἱ χοροὶ « Σοὶ, Κύριε » (παρατιθήμεθα).

Κυρίου, περιτυλίσσει ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ σταυροειδῶς τὸ ὠράριον, καθὼς πύττουσιν οἱ ἄγγελοι τὰς πτέρυγας αὐτῶν καὶ καλύπτουσι δι' αὐτῶν τὰ οὐράνια αὐτῶν πρόσωπα, ἱστάμενοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, εἰς σγμεῖον τοῦ φόβου καὶ τρόμου, μεθ' οὗ πρέπει νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν ἁγίαν κοινωνίαν. Συγχρόνως δὲ διεγείρων τὴν προσοχὴν καὶ τῶν πιστῶν, ἀναφωνεῖ· «Πρόσχωμεν»· ὁ δὲ ἱερεὺς ἰσώθην, ἀνυψῶν τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σταυροειδῶς, ἀναφωνεῖ· «Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις»¹. ἤτοι, *Τὰ ἅγια μεταδίδονται τοῖς ἁγίοις*. Εἰς τὴν ἐκφώνησιν ταύτην οἱ χοροὶ ἀπὸ μέρους τῶν πιστῶν ἀποκρίνονται· «Εἰς ἅγιος, εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Ἀμήν»· τουτέστιν· «Ἡμεῖς δὲν εἰμεθα ἅξιοι νὰ ὀνομαζώμεθα ἅγιοι, διότι εἰμεθα ἁμαρτωλοὶ· ἅγιος εἶναι εἰς καὶ οὗτός ἐστιν ὁ Ἰ. Χριστός».

Τί σημαίνει ἡ ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἀνύψωσις τοῦ ἁγίου ἄρτου;

Ἡ ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἀνύψωσις τοῦ ἁγίου ἄρτου σημαίνει τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Ἰ. Χριστοῦ.

Τί ἐπεται μετὰ τὴν ἐκφώνησιν «Εἰς ἅγιος, εἰς Κύριος»;

Τότε οἱ μὲν χοροὶ ψάλλουσιν ἀργῶς στίχον τινά, λεγόμενον «κοινωνικόν», ἐν δὲ τῷ ἱερῷ βήματι οἱ λειτουργοῦντες, ἀφοῦ πρότερον ζητήσωσι τὴν χριστιανικὴν συγχώρησιν, προσέρχονται ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ εὐλαθείᾳ εἰς

1. Ἅγιοι ἐνταῦθα καλοῦνται οἱ χριστιανοί, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς ἐπιστολαῖς, διότι ἁγιαζόνται διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου.

τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ μεταλαμβάνουσι τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου, εὐχαριστοῦντες τὸν Θεόν, τὸν καταξιώσαντα αὐτοὺς νὰ κοινωνήσωσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ κοινωνικοῦ τί γίνεται;

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ κοινωνικοῦ ἀνοίγεται ἡ ὠραία πύλη καὶ ὁ διάκονος κρατῶν ἀνὰ χεῖρας τὸ ἅγιον ποτήριον (ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτέθησαν μετὰ τὴν μετάληψιν τὰ ἐναπομείναντα ἅγια), ἱσταται ἐπὶ τῆς ὠραίας πύλης καὶ προσκαλεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν μετάληψιν τῶν μυστηρίων, λέγων μεγάλη τῇ φωνῇ· «Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε», καὶ εὐθὺς προσέρχονται ὅσοι τῶν πιστῶν εἶναι πρὸς τοῦτο ἑτοιμοί. Ἐμετὰ τὴν κοινωνίαν τῶν πιστῶν ὁ μὲν ἱερεὺς εὐλογεῖ τὸν λαόν, λέγων· «Σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου», ὁ δὲ χορὸς, ὡς βλέπων ἐνώπιον αὐτοῦ τὸν Ἰ. Χριστὸν, ψάλλει ἀπὸ μέρους τῶν πιστῶν· «Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπου-

1. Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ καὶ διότι ἦσαν καθαροὶ καὶ διότι ἦσαν ὀλίγοι μεταλάμβανον ὅλοι κατὰ πρᾶξιν λειτουργίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ὁσμεῖται ὑπέκτιπον εἰς πολλὰ ἁμαρτήματα καὶ ἦσαν ἀνάξιοι νὰ μεταλάβωσι καθ' ἑκάστην, ἡ Ἐκκλησία ὥρσεν νὰ μεταλάβωσι τετράκις τοῦ ἔτους (Πάσχα, Χριστούγεννα, μνήμην Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ μνήμην κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου) μετὰ προηγουμένην νηστείαν καὶ ἐξομολόγησιν.

ράνιον, εὐρομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον τριάδα προσ-
κυνοῦντες· αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἔσωσε».

Τί σημαίνει τὸ ἀνοίγμα τῆς ὥραίας πύλης καὶ ἡ ἐπίδειξις
τοῦ ἁγίου ποτηρίου;

Τὸ μὲν ἀνοίγμα τῆς ὥραίας πύλης σημαίνει τὴν εἰς
τοὺς μαθητάς ἐμφάνισιν τοῦ Σωτῆρος μετὰ τὴν ἐκ νε-
κρῶν ἀνάστασιν, ἡ δὲ τοῦ ἁγίου ποτηρίου ἐπίδειξις ση-
μαίνει τὴν ἐπίδειξιν τῶν χειρῶν, τῶν ποδῶν καὶ τῆς
πλευρᾶς αὐτοῦ.

Μετὰ ταῦτα λαμβάνων ὁ ἱερεὺς τὸ ἅγιον ποτήριον ἀνά
χείρας καὶ ἐπιδεικνύων αὐτὸ εἰς τὸν λαὸν λέγει καθ' ἑ-
αυτὸν μὲν, «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν», ἐκρῶνιος δὲ
«Πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων»
εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου δοθείσης ὑποσχέσεως,
«Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ἡμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως
τῆς συντελείας τοῦ αἵωνος» (Ματθ. κη, 20) καὶ ἀπο-
τίθησιν αὐτὸ εἰς τὴν ἁγίαν Πρῆβιν. Ἡ δευτέρα αὕτη
ἐπίδειξις τῶν ἁγίων δώρων σημαίνει τὴν εἰς οὐρανούς
ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Τί ἐπιτελεῖ μετὰ ταῦτα;

Μετὰ ταῦτα ὁ διάκονος (ἢ ὁ ἱερεὺς, ἐλλείποντος τοῦ-
του) προτρέπει τοὺς κοινωνήσαντας νὰ εὐχαριστήσωσι τῷ
Κυρίῳ, ὅστις ἤξιώσεν αὐτοὺς νὰ μεταλάβωσι τοῦ σώμα-
τος καὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ διὰ τῶν ἑξῆς· «Ὁρθοί, μετα-
λαβόντες τῶν θείων, ἁγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων, ζωο-
ποιῶν, γρῦκτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, ἀξίως εὐχαρι-

στήσωμεν τῷ Κυρίῳ. Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ
διασώλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι. Τὴν ἡμέραν
πάσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηρικὴν καὶ ἀναμάρτητον αἰ-
τησόμενοι, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν
ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθήμεθα».

Εἶτα ὁ ἱερεὺς προαγγέλλει τὸ τέλος τῆς λειτουργίας
διὰ τῶν ἑξῆς· «Ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν», ἦτοι, «Καθὼς
ἐν τῷ ναῷ ἐν εἰρήνῃ προστρυγγήθημεν, οὕτω καὶ ἐξερχό-
μενοι τοῦ ναοῦ ὁρμίσσομεν πάντοτε νὰ ἀγαπῶμεν ἀλλή-
λους, διάγοντες μετὰ πάντων ἐν εἰρήνῃ». Ὁ λαὸς διὰ
τοῦ χοροῦ ἐξαίτεται τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἐνισχύῃ
αὐτοὺς καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ, διὰ τῶν ἑξῆς· «Ἐν ὀνόματι
Κυρίου εὐλόγησον, Πάτερ» καὶ ὁ ἱερεὺς, ἐκπληρῶν τὴν
ἐπιθυμίαν τοῦ λαοῦ, ἐπικαλεῖται ἐπ' αὐτὸν τὴν θείαν εὐ-
λογία, λέγων· «Ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντάς σε, Κύ-
ριε, καὶ ἁγιαζὼν τοὺς ἐπὶ σοὶ πεποιθότας, σῶσον τὸν
λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου· τὸ
πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας σου γέλαξον· ἁγιάσον τοὺς
ἀγαπῶντας τὴν ἐμπρέπειαν τοῦ οἴκου σου. Σὺ αὐτοὺς
ἀντιδόξασον τῇ θεικῇ σου δυνάμει καὶ μὴ ἐγκαταλεί-
πης ἡμᾶς, τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σέ· εἰρήνην τῷ κόσμῳ
σου δώρησαι, τότε ἐκκλησίας σου, τότε ἱερεῖσι, τῷ
στρατῷ καὶ παντὶ τῷ λαῷ σου· ὅτι πᾶσα δόσις ἀγαθῇ
καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι καταβατρὸν ἐκ
Σοῦ, τοῦ Πατρὸς τῶν γρότων καὶ Σοὶ τὴν δόξαν καὶ
εὐχαριστίαν καὶ προσκύνησιν ἀναπέμπομεν τῷ Πα-

τῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Οἱ χοροὶ τότε δοξολογοῦσι τὸν Θεὸν διὰ τοῦ ὕμνου «Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος», μεθ' ὃ ἔπι-
ται ἡ ἀπόλυσις, ἐπισφραγιζομένη διὰ τοῦ «Δι' εὐχῶν». Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν διανέμεται τὸ ἀντίδωρον¹ εἰς ἁγιασμὸν τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι δὲν μετέλαβον τῶν ἀχράντων μυστηρίων, καὶ οὕτως ἀπέρχεται ἕκαστος ἐν εἰρήνῃ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ.

1. Τὸ ἀντίδωρον εἶναι τιμῆα ἄρτου τῆς προσφοράς, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήχθη ὁ ἁγνός, καὶ ἀναμνηστικὴ τῆς μετὰ τὴν τέλει τῆς λειτουργίας ὑπὸ τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν γινομένης ἀγάπης ἢ τοῦ κοινῆς τραπέζης.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Πάντες οἱ Χριστιανοὶ ἔχουσιν καθήκον ἀπαραίτητον κατὰ τὰς τεταγμένας ἡμέρας (Κυριακὰς καὶ ἑορτάς) νὰ πορευώμεθα εἰς τὸν ναὶν καὶ νὰ παριστάμεθα μέχρι τέλους εἰς τὴν τέλει τῆς θείας λειτουργίας¹. Ἡ ἐκ τούτου ψυχικὴ ἡμῶν ὀφείλεια εἶναι μεγίστη· διότι κατὰ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν γίνονται δεήσεις ὑπὲρ πάντων τῶν καλῶν καὶ συμφερόντων ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν κατ' αὐτὴν εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ, ὅστις ἐπιδαψιλεύει ἡμῖν τσαῦτα ἀγαθὰ κατ' αὐτὴν διὰ τῶν θερμῶν δεήσεων

1. Οἱ εὐσεβεῖς Χριστιανοί, εἰσερχόμενοι εἰς τὸν ναόν, ὀφείλομεν ἀποκαλύπτουσαι τὴν κεφαλὴν νὰ ποιήσωμεν τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ μετὰ ὑποκλίσεως· ἀκολούθως ὀφείλομεν ν' ἀνέψωμεν πρὸ τῶν ἁγίων εἰκόνας λαμπάδας ἐκ καθαροῦ κεροῦ μελίσσης, αἷτις σημαίνουν τὴν φλέγουσαν ἡμᾶς ἐσωτερικὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ ἀγάπην καὶ τὸ ἐνδόμυχον ἡμῶν πρὸς τὴν Θεοτόκον καὶ τοὺς λοιποὺς ἁγίους σέβας. Μετὰ δὲ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ καταλάβωμεν θέσιν τινὰ καὶ νὰ ἱστάμεθα σιωποῦντες, προσευχόμενοι μετὰ κατανύξεως καὶ εὐλαθείας, βλέποντες πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἀνυψούντες τὴν διάνυσαν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν.

ἡμῶν δυνάμεθα νὰ ἐξιλειώσωμεν τὸν Θεὸν διὰ τὰ ἑκούσια καὶ ἄκούσια ἡμῶν ἁμαρτήματα· κατ' αὐτὴν τέλος ἐνούμεθα διὰ τῆς κοινωνίας τῶν ἀχράντων μυστηρίων μετ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὡς εἰμεθα δὲ βέβαιοι, ὅτι αἱ πρὸς τὸν Θεὸν αἰτήσεις ἡμῶν, ὅταν γίνωνται μετὰ πίστεως καὶ καρδίας συντετριμμένης, θὰ εἰσακουσθῶσι κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος· «Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε καὶ εὕρησέτε· κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται». (Ματθ. ζ'. 7).

Παριστάμενοι δ' ἐν τῷ ναῷ καὶ τὰ Χερουδαῖμα μυστικῶς εἰκονίζοντες, ἀγγελικῶς πρέπει καὶ νὰ περῶμεθα, ἀνυψοῦντες τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν πρὸς τὰ οὐράνια, ἀγαπῶντες ἀλλήλους καὶ αὐτοὺς ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν. Τότε δὲ μόνον ἢ ἐν τῷ ναῷ δέησις καὶ προσφορὰ ἡμῶν εἶναι εὐπρόσδεκτος παρὰ τῷ Θεῷ, τότε ἡ ψυχικὴ ἡμῶν σωτηρία καὶ ἡ τῶν ἁμαρτιῶν ἄριστις εἶναι βεβαία.

Τ Ε Λ Ο Σ .

 SISMA ROCCHIO
MEGARO

 SISMANOGLIO
MEGARÒ

SISMANCILIO
MILCARO

4

SISMANOGGIO
MEGARO